

Jörgen Lundälv

Bioterrorism och media

en guide om
säkerhet och beredskap

MEYERS

Av författaren har förlaget tidigare givit ut:

Talesmannen. Mediapraktika för hjälpare. 2000.

Det talande offret. Journalistik vid olyckor och katastrofer. 2:a rev. och utökade upplagan 2001.

Gatans politik. Göteborgsdemonstrationerna juni 2001. Ur mediernas, polisernas och demonstranternas perspektiv. (Redaktör tillsammans med Marianne Liliequist) 2002.

MEYERS

Hemsida: www.meyers.se

E-post: info@meyers.se

Till Emilia och Alva

© Författaren och Meyer Information & Förlag AB 2004

Foto: Gunnar Hjelt, FOI (omslag), Rolf Eklund (porträtt) och Jørgen Kristiansen (Herning Folkeblad)

Tryck: Intellecta DocySys

ISBN: 91- 7111-132-8

Innehåll

FÖRORD	7
FÖRETAL	9
Bioterror med posten	9
Några ord om svenska pulverbrev i oktober 2001	13
KALENDER	16
INLEDNING	17
Nyhetsnåsan	23
BEGREPP	26
Mjältbrand eller antrax?	26
Smittkoppor	28
Cyanid – det historiska kemiska stridsmedlet	29
”SOM ETT BREV PÅ POSTEN”	30
Okritiska och oförberedda	32
Historisk tillbakablick	32
BIOTERRORISMENS INTÅG	34
HOT OCH MÖJLIGHETER	35
Riskscenarier i trafiken	36
AMERIKANSKA MEDIERS ERFARENHETER OCH PREVENTION	49
BEREDSKAP OCH PREVENTION I NORDEN	46
Sverige och Norge	46
Finland	49
Danmark	50

BIOTERRORISM INOM MEDIEUTBILDNINGAR	54
ALLMÄNNA RÅD OCH CHECKLISTOR	56
SVENSK PUBLIC-SERVICE RAPPORTERAR	59
ORDLISTA	62
VIKTIGA KÄLLOR FRÅN A TILL Ö	64
REFERENSER	67
FÖRKORTNINGAR	70

"Det säger sig självt att medierna måste rapportera om breven med det vita pulvret och mjältbranden som någon eller några nu sprider företrädesvis över USA. Men hur stort och hur detaljerat ska man slå upp pulverbrev här hemma när man väl har fått rätt säkra indikationer på att det här rör sig om falsklarm? Naturligtvis är pulverbrev som landar i Rosenbad eller på någon tv-redaktion en nyhet som medierna normalt uppmärksammar. Men när psykologerna med säkerhet kan tala om för oss att just sådan uppmärksamhet sätter fart på varenda knäppgök i hela Sverige så finns ju skäl att ligga lågt" (Yrsa Stenius, Dagen den 30 oktober 2001).

Förord

Tanken med denna guide är att skapa en diskussion om våra utsatta medier och vilken medvetenhet det finns i det moderna risk-samhället om hot och risksituationer med särskilt fokus på bioterrorism. En förutsättning för att den ska kunna skapa diskussion och kunna användas i utbildningssammanhang är också att den ska kunna vara tillgänglig för en bred grupp.

Boken som har karaktären av en guide har tillkommit som ett led inom ett undervisnings- och forskningsprojekt om bioterrorism och journalistik som jag arbetat med under hösten 2001 och våren 2002 vid Institutionen för kultur och medier, Umeå universitet. Men boken blev inte färdig under denna tid utan arbetet har även fortsatt under åren 2003-2004. Det slutliga färdigställandet har skett vid Institutionen för socialt arbete vid Göteborgs universitet där jag arbetar idag. Som universitetslärare har jag märkt att ämnet bioterrorism och journalistik intresserat studenterna och stimulerat till många diskussioner om bioterrorism såväl från etiska som journalistiska utgångspunkter. Även inom området socialt arbete har bioterrorism en klar relevans. Utsatta samhällsgrupper ska kunna få tydlig information om hot och riskbilder vid olika scenarier. Mediernas rapportering kan i olika samhällsgrupper och hos olika individer uppfattas som skrämmande och på så vis framkalla oro, stress och paniksituationer.

"Bioterrorism och media" är den första guiden i Sverige i ämnet bioterrorism och journalistik och det är min förhoppning att den kan stimulera till fortsatt diskussion men också vara en lärobok om hot och riskscenarier inom mediasystemet. Den amerikanska boken *"Bio-terrorism. A Journalist's Guide to Covering Bioterrorism"* var den första skriften i USA som utkom 2002 och som sedan dess tjänat som vägledningsguide för amerikanska journalister. I Europa och i de nordiska länderna saknas idag handfasta riktlinjer, råd och även litteratur inom området. Förhoppningen är att denna guide ska kunna fylla detta tomrum.

Flera personer har hjälpt mig i arbetet med att sammanställa materialet. Ett tack riktas därför till:

Gorm Albrechtsen, f.d. chefredaktör på tidningen Herning Folkeblad, Danmark har som den förste chefredaktören på en tidning i Danmark upplevt när ett misstänkt pulverbrev mottogs på redaktionen. I företalet delar han med sig av sina erfarenheter från denna händelse. Jag vill passa på att tacka Gorm för hans generositet och hjälp. Tack också till Jørgen Kristiansen, pressfotograf vid Herning Folkeblad för all hjälp.

Åke Sellström, avdelningschef vid Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI) i Umeå har skrivit ett företal i boken där hans kunskaper om FOI:s informationsarbete och relationer till medierna under några intensiva dagar under år 2001 ger en inblick i vad som kan hända när det oförutsedda inträffar.

Jeanette Dellstad vid Sveriges Radios Eko-redaktion.

Lena Melin, forskare vid Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI) och dess avdelning för NBC-skydd i Umeå.

Värdefullt ekonomiskt stöd för utgivningen av boken har kommit från Akut- och katastrofmedicinskt centrum (AKMC) vid Norrlands Universitetssjukhus (NUS) i Umeå varför ett tack också riktas till professor Ulf Björnstig. Ekonomiskt stöd har också givits av beredskapschef Annika Hedelin vid Västra Götalandsregionens beredskapsenhet och Prehospitalt och Katastrofmedicinskt Centrum (PKMC) i Göte-borg.

Slutligen vill jag tacka Christer Meyer, förläggare för många givande samtalsstunder om innehållet till boken.

Jørgen Lundälv

Gånghester den 27 augusti 2004

Företal

Bioterror med posten

Skildringen af en ganske almindelig dag på lokalavisen Herning Folkeblad, hvor der kom et brev med et mystisk hvidt pulver.

Papirkurven lokede. Den råbte på at blive brugt og tilbød en bekvem udvej. En flugtvej bort fra de problemer, der pludselig lå på bordet. Papirkurven et stort hul, der ville opluge ethvert problem og først spyttede det ud timer, ja måske dage senere ude i forbrændingsovnen. Væk med det hele. Men den vej var ikke farbar. Der var ingen flugtdør på klem. Kuverten med dens mærkelige pulverindhold var ikke bestemt til glemsel, til at havne blandt affaldet. Den repræsenterede et problem af en slags, som hele den vestlige verden stort set var uforberedt på. Den var en hilsen med trussel om global bioterror.

Scenen er den lokale avis, Herning Folkeblad i Midtjylland i Danmark, en tidlig morgen i oktober i fjor. Den 11. september 2001 havde terroraktionen mod tvillingetårnene i World Trade Center i New York sat ikke blot hele USA i chok, men også med et slag ændret menneskers opfattelse af, at terror var noget, der kun overgik folkeslag i lande med krig, opstand eller diktatorer. Nu var den skindbarlige terror-trussel rykket helt ind på vores eget dørrin.

På den mere end 130-årige lokale avis var terroraktionen naturligvis blevet grundigt rapporteret og den var skildret med de særli-

ge synsvinkler, der følger med at sætte begivenhederne ude i verden i et lokalt perspektiv. Det handler jo også om at gøre det globale lokalt interessant. Men ingen havde ventet det, der skete den tidlige morgen i oktober, hvor et brev med et hvidt pulver landede på redaktionens bord. Vel havde vi som andre medier skrevet om breve med miltbrand-bakterier, der kostede flere menneskeliv og opskræmte hele USA. Men der var altså et stykke vej til, at der nu i morgenposten lå et brev med et mystisk indhold.

- Prøv lige at se her, sagde den kvindelige medarbejder, der åbner morgenposten hver dag. Hun holdt i hånden en rød kuvert, som hun rutinemæssigt havde åbnet på et nærliggende chefkontor. Brevet indeholdt et mystisk hvidt pulver, og så ringede alarmklokken i overført betydning. Nu havde to mennesker rørt ved den røde kuvert med de danske frimærker og de anonyme blokbogstaver. Det var vist to for mange, så kuverten røg i en plastlomme og blev lukket med clips. Forinden nåede vi at se, at pulveret var underligt gråmeleret. Det var ikke sand, og ihvertfald ikke mel. Senere skulle vi erfare, at det var en hel del mere end det.

Vi har på redaktionen den rutine, at undertegnede får den åbne post til redaktionen til gennemsyn, mens post til andre afdelinger i bladhuset vurderes og fordeles af andre ledende medarbejdere. Fordelen er, at vi hurtigt kan placere breve og forsendelser i de pågældende medarbejders postkasser, hvorefter resten af posten vurderes og fordeles til de forskellige fagmedarbejdere, redaktionssekretærer osv. Vurderingen af den redaktionelle post foregår ved en skranke i redaktionssekretariatet. Det er praktisk, for her er postbakkerne, og ved skranken holder vi stående morgenmøde med tilrettelæggelse af dagens forside. Vi stod altså i et stort redaktionslokale, hvor der arbejder en snes personer, med et brav, stilet til redaktionen og indeholdende et gråhvidt pulver på et tidspunkt, hvor der var slået milbrandbrev-alarm i USA. Det letteste ville afgjort være at lade brevet forsvinde i papirkurven, for hvem kunne tro på at det var alvor? Vi får så mange mærkelige breve. Men hvis det nu var et miltbrand-brev og altså alvor, kunne man så fortie det for alle medarbejderne i lokalet. Nej, vel.

På den anden side skal ingen dumpe kunne standse udgivelsen af dagens avis bare ved at sende et mystisk brev. Vi valgte den pragmatiske vej, underrettede alle i lokalet om brevet, understregede at vi ikke troede at der var tale om en reel trussel, og at vi kunne fort-

sætte arbejdet eller lukke huset af og formentlig først udkomme om nogle dage. Alle blev på deres plads og valgte at arbejde videre. Derefter underrettede vi telefonisk politiet, og så trådte et større maskineri i gang. Egentlig havde det nemmeste for myndighederne vist været at lukke hele bladhuset ned, træffe de fornødne foranstaltninger over for de personer, der havde været i berøring med brevet, og så sende alle hjem. Det gjorde man heldigvis ikke, selv om netop den beslutning vist senere gav anledning til en del intern diskussion hos myndighederne. I stedet deponerede vi det famøse brev på mit kontor, satte opslag på dørene om, at adgang var forbudt og fortsatte arbejdet. Men hvad nytter det at forhindre adgang til huset, hvis husets medarbejdere fortsætter med at gå ind og ud af bygningen. Det glemte vi helt i skyndingen, De tv-folk, der havde fået nys om sagen, havde svært ved at forstå, at de ikke kunne få adgang til huset og fotografere de lokaler, hvor fremmede ikke måtte færdes. Op ad dagen indfandt en politimand til til fods og fik overrakt en kuvert med pulver-brevet. Det skulle med kurer til undersøgelse i København. En kvindelig betjent var forinden mødt frem, vistnok for at etablere en form for afspærring, men var hovedrystende gået sin vej igen.

Men hvad gjorde vi med selve nyheden? Jeg troede ikke et øjeblik på, at det var den internationale bioterror, der havde valgt at ramme Europa gennem Herning Folkeblad. Egentlig burde vi jo tie hele sagen ihjel. Men nej, vi ønskede at fortælle omverdenen, og især afsenderen af brevet, at der skulle mere til at stoppe udgivelsen af avisen. Vi valgte at placere historien om brevet på dagens forside - vel vidende, at det kunne inspirere andre til lignende brevforsendelser. Det skete heldigvis ikke, selv om dagens avis altså blev præget af nyheden om det mystiske brev.

Nu kom der meddelelse fra kredslægen om, at de to medarbejdere, der havde rørt ved pulverbrevet skulle henvende sig på sygehuset for at blive testet for midtbrand-smitte. Forinden skulle de have badet og skiftet tøj. Men der var ingen indskrænkninger af de pågældendes færden i og uden for huset, så turen til centralksygehuset foregik med tre TV-kamerahold i hælene. Det ene ville skildre vores afgang fra bladhuset, det andet ville gerne køre med i bilen og det tredje ville med helt ind i undersøgelsesrummet på sygehuset. Trods hårdt pres fastholdt vi, at vi ikke ville deltage i et medicirkus. TV-billederne indskrænkede sig derfor til et kort

interview med under tegnede på gaden foran bladhuset, nybadet og i nyt tøj, og utallige billeder af vore fødder, der vandrede ind på sygehuset. På Herning Centralsygehus blev der med vatpinde udtaget diverse prøver, som senere viste sig ikke at indeholde nogen form for farlig smitte. Godt det samme, for prøverne blev udtaget i et lokale, der ifølge et medlem af sygehuspersonlaet også benyttes i deres frokostpause.

I det hele taget kunne vi - set i bagklogskabens klare lys - nok have håndteret denne sag lidt mere elegant. Vi burde have afspærret bladhuset mere effektivt, men ingen pressede på, og vi kunne stort set gøre, som vi ville. Og hvad vi skulle stille op, hvis det var alvor og vi alligevel fortsatte produktionen i de samme lokaler, er også ganske uklart.

Senere pulverbreve blev håndteret mere håndfast. Få dage efter lammede et hvidt pulver hele postudbringningen i Ringkøbing Amt. Pulveret landede på et sorteringsbord i postterminalen, fire mand blev sendt til undersøgelse og 20 mand blev sendt hjem. Postterminalen var lukket i flere døgn og tusinder af breve hobede sig op. Senere dukkede breve med hvidt pulver op i nabobyer og endda i posten til byens borgmester. Politiet advarede: det ville blive meget dyrt, hvis der var tale om en ondsindet spøg eller drengestreger.

Opklaringen kom efter nogen tid, da en 37-årig mand erkendte, at han havde sendt fire pulverbreve, blandt andet brevet til Herning Folkeblad. Han ville så gerne se folk i sikkerhedsdragter og med hjelm - ligesom rumvæsener. Brevene indhold var knuste piller, paprika og vaskepulver.

I skrivende stund er brevmanden fortsat til psykologisk undersøgelse, og har ikke fået nogen form for straf. I virkeligheden gjorde han måske lokalsamfundet en tjeneste ved at tvinge det til at beskæftige sig med emnet bioterror. Det blev kun en prøve. Den internationale terror havde ikke valgt Herning Folkeblad som adgang til at ramme Europa - akkurat som vi selv havde en ret sikker formodning om den dag i efteråret i fjor.

Gorm Albrechtsen
f.d. chefredaktør
Herning Folkeblad, Danmark

Några ord om svenska pulverbrev i oktober 2001

Den 11 september 2001 flyger tre kapade flygplan in i olika byggnader i USA. TV-bilder visar hur "Twin Towers" på södra Manhattan träffas och senare på hur delar av försvarshögkvarteret Pentagon brinner. Förberedelser startas på olika ställen i världen för en ökad beredskap inför nya liknande eller ännu värre attentat t ex med kemiska-, nukleära- eller biologiska vapen. Vid Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI) Avdelningen för NBC-skydd, gick vi också upp i beredskap. Olika insatsteam skapades som med kort varsel kunde bli operativa någonstans i världen och vår beredskap för att ta emot farliga prover ökades och förstärktes.

Den 10 oktober samma år dyker det första s. k antraxbrevet upp i USA. Även före den 11 september dyker det regelbundet upp pulverbrev i USA men inget av dessa hade hittills innehållit något som var lika farligt som antraxsporer. Utvecklingen runt antraxbreven i USA följdes noga av oss vid FOI. Händelserna ledde förstas till att vi ökade på våra egna förberedelser inför eventuella antraxbrev i Sverige.

Strax efter klockan fyra på eftermiddagen den 15 oktober meddelar medarbetare mig att vi blivit kontaktade av polisen om misstänkta antraxbrev också i Sverige. En person skickas omgående med flyg ner till Stockholm för att bistå med sakkunskap vid omhändertagandet av de första proverna. Dessa transporterades sedan via polisbil upp till Umeå. En fungerande analysverksamhet där försändelserna också screenades för radioaktivitet och toxiska kemikalier, kom igång omgående. Kravet på en juridiskt hållbar provmottagning och analys ledde till ett mycket tidsödande uppacknings - och dokumentationsarbete. Rent tekniskt fungerade provanalyserna väl.

På seneftmiddagen måndagen den 15 oktober blev det också känt för Regeringen, att ett antal försändelser som kunde innehålla mjältbrandssmitta nått adressater i Östra Mellansverige. Inledningsvis var det helt oklart, om hoten hade någon substans, liksom vad de bakomliggande syftena bakom falska eller verkliga hot kunde vara. Om hotet var verkligt, skulle det förvisso beröra grundläggande värden i samhället.

Därmed var de tre vanligast tillämpade kriterierna för en kris uppfyllda:

- plötslig händelseutveckling
- grundläggande värden berörda
- ofullständig bild av det inträffade.

Terrorism som vi upplevt den på senare tid syftar just till detta, att framkalla en samhällskris. Viktiga aktörer i att framkalla och förmedla krisen blir press, radio och TV. De första antraxbrev återfanns i brevlådan till en mindre dagstidning. Pressen stod därför i fokus redan från början av den svenska pulverbrevsepisoden. Vid sidan om press, radio och TV, fanns ett stort informationsbehov hos myndigheter och allmänhet. Informationen rörde bl a rena fakta kring antrax, provhantering/analys, om skyddsutrustning, provomhändertagande och sanering.

Även om vi var väl förberedda för våra kärnfrågor såsom analyser, sanering och skydd, var vi inte förberedda på att möta den anstormning efter information som följde efter att det blev känt att pulverbrev dykt upp också i Sverige. Under måndagens kväll och natt och under tisdagen blev det allmänt känt att breven dykt upp och att de första analyserna utfördes hos oss på FOI. Under det informationstryck som därmed började råda, framför allt från media, vidtog vi under tisdagen vissa åtgärder. En sluss för inkommande samtal upprättades via FOI Info centralt, som kunde välja att själv svara att hänvisa till vår hemsida eller att slussa samtal vidare till fyra understationer för information om Hot/Press, Medicin, Sanering och Analyser. Understationerna var bemannade med experter mellan 8.00 och 22.00. Hemsidan med antraxinformation upprättades gemensamt med Smittskydds-institutet och Socialstyrelsen.

Terroristen behöver journalisten. Genom att dra in journalister antingen som direkta offer eller som förmedlande engagerad åskådare, kan terroristen lyckas i sitt uppsåt att skapa en samhällskris. Jag vill bara påminna om att riktiga antraxbrev i USA såväl som första pulverbrevet i Sverige var riktat mot pressen. Även utvecklingen av "kopiebrott", såsom pulverbreven, är beroende av att den exponering som förekommer i media. Vikten av att förse svensk press, radio och TV med saklig information blev därför helt uppenbar under tisdagen. Uppskattningen, som gjordes, var att det medi-

ala intresset borde gå över på en knapp vecka, förutsatt att inga antraxbrev dök upp i Sverige. Internt formulerade vi oss så att vår uppgift var att vinna slaget mot oron genom att trötta ut den med saklig information.

Det upprättades vid FOI ett dygnet-runt-schema för ledning och provanalys och ett 8.00 – 22.00 schema för information. Denna beredskap upprätthölls fullt ut under 1 vecka för att sedan successivt varvas ner vecka 2. Ledningsfunktionen fanns dock tillgänglig under hela två veckor. FOI NBC Skydd är ingen beredskapsorganisation, men eftersom vi på egen hand hade höjt vår beredskap var de organisationsförändringar som behövde genomföras inte svåra att åstadkomma. Det är dock lätt att konstateras att uthålligheten är begränsad i den moderna typen av platt organisation som FOI NBC-skydd representerar. Om det hade dykt upp skarpa prover i Sverige, så att processen hade blivit mer långdragen, hade organisationen stött på vissa utmattningsproblem.

Trots det relativt väl ordnade informationsflöde som fanns stöddes medarbetarna påtagligt av att media ganska snart hade hittat sina egna kanaler in i organisationen. Till och med nattsömnen för medarbetare i jourberedskap blev avbruten. Ett antal inköpta mobiltelefoner med för media okända telefonnummer som kunde lånas hem över natten löste till viss del detta problem.

Pulverbrevsepisoden är både över och fortsätter. Mediantresset har sinat men ett och annat enstaka prov dyker fortfarande upp för analys. Vår beredskap för att svara på tekniska frågor och för att utföra provanalys räckte väl till för den relativt korta men ändå intensiva insats som gjordes. Vår beredskap och attityd till media söker emellertid fortfarande en lösning. De olika medierna måste själva se över sin beredskap för att inte hamna i offrets situation. Media och experter såsom vi på FOI behöver också se över våra roller i samband med krisartade situationer. Situationer som kan ha skapats just med det syftet, att skapa kris, så att vi inte går i terroristens ledband.

Åke Sellström

Avdelningschef vid FOI och expert på frågor om nukleära, biologiska och kemiska vapen.

Kalender

Anmälda pulverbrev i USA och de nordiska länderna*:

- 5 oktober 01 Bildredaktör Bob Stevens vid American Media, Florida avlider i mjältbrand
- 5 oktober Skånska Dagbladet får misstänkt mjältbrandsbrev
- 8 oktober Ytterligare mjältbrandsfall vid American Media
- 12 oktober Kvinnlig medarbetare på tv-bolaget NBC i New York drabbas av en mildare form av mjältbrand
- 17 oktober Herning Folkeblad (Danmark) får misstänkt pulverbrev
- 16 oktober Sveriges Radio får misstänkt mjältbrandsbrev
- 16 oktober Sveriges Television får misstänkt mjältbrandsbrev
- 16 oktober Tv-stationen MTV3 (Finland) får misstänkt mjältbrandsbrev
- 18 oktober En assistent till nyhetsankaret Dan Rather vid CBS smittas av mjältbrand
- 23 oktober Sveriges Radio får misstänkt mjältbrandsbrev
- 23 oktober Tidningen Politiken Ekstra Bladet (Danmark) får misstänkt pulverförsändelse
- 24 oktober TV4 får misstänkt mjältbrandsbrev
- 29 oktober Nya Wermlandstidningen får misstänkt mjältbrandsbrev
- 31 oktober TV4 får misstänkt mjältbrandsbrev
New York Times har också i oktober fått mjältbrandsbrev
- 6 november Värmlands Folkblad får misstänkt mjältbrandsbrev
- 14 december Berglinske Tidende (Danmark) får misstänkt mjältbrandsbrev
- 2 januari 02 Sveriges Radio får två misstänkta mjältbrandsbrev
- 2 januari Sveriges Television får misstänkt mjältbrandsbrev
- 3 januari Sydsvenska Dagbladet får misstänkt mjältbrandsbrev.

* Endast de medieföretag som själva anmält ett hot (misstänkt pulverbrev) återfinns i kalendern. Här finns sannolikt ett mörkertal.

Inledning

Förvånansvärt lite har gjorts i Sverige och övriga nordiska länder under senare år när det gäller att kartlägga, dokumentera och belysa vilka hot och risker som finns inom området bioterrorism med fokus på massmedierna och mediasystemet som måltavlor av potentiella terroristgrupperingar. Även internationellt finns ett stort antal frågor som ännu inte belysts inom forskning och praktik. I USA har dock hänt saker inom mediasystemet sedan terroristattacker den 11 september i New York och i Washington. Ett flertal medier har börjat agera på olika sätt för att öka kunskapen om vilka hot och riskbilder som kan finnas mot dem själva och mot journalistiken. I slutet av år 2002 utkom boken *"Bioterrorism. A Journalist's Guide to Covering Bioterrorism"* och blev därmed den första amerikanska skriften som tjänat som en vägledning för yrkesverksamma journalister. Boken som är utgiven av Radio Television News Directors Association och Radio and Television News Directors Foundation (RTNDF) är skriven av journalisterna David Chandler och India Landrigan. Handboken är framtagen för att på ett praktiskt sätt visa journalister hur de kan förbereda sig för att bevaka en händelse där bioterrorism är ett inslag i händelseutvecklingen. Så långt de amerikanska erfarenheterna. Men är det då möjligt att använda sig av den amerikanska handbokens råd och exempel? Hur är det med de svenska och nordiska förhållandena? Frågorna är många och kanske inte alltid heller så enkla att besvara.

Denna bok avspeglar främst förhållandena i Sverige men även de andra nordiska ländernas erfarenheter av bioterrorism och medieberedskap ingår i olika beskrivningar och exempel. Men de amerikanska erfarenheterna som beskrivs av Chandler och Landrigan är viktiga att utgå ifrån. Flera viktiga råd, riktlinjer och exempel från den amerikanska handboken har därför tagits med. I vissa avsnitt presenteras direkta citat ur Chandlers och Landrigans skrift medan

läsaren i andra avsnitt mer hänvisas till att på egen hand läsa i den amerikanska handboken.

Chandler och Landrigan försöker besvara följande centrala frågor:

- Vad är bioterrorism för ett fenomen/problem?
- Hur kan en biologisk attack genomföras i praktiken?
- Vem har tillgång till biologiska vapen i praktiken?
- Vad kan göras för att försvara sig? Hur ser skadepreventiva insatser ut?
- Var kan journalisterna få tillgång till adekvat information?

Dessa frågor är även centrala i denna bok. Vilken kunskap finns i Sverige och hur ser förutsättningarna ut i det svenska mediasystemet? Även om det amerikanska mediasystemet i flera avseenden skiljer sig från det svenska, finns här viktiga beröringspunkter. En sådan handlar om vilken beredskap och praktisk kunskap som finns om den egna sårbarheten och utsattheten. För att få svar på sådana frågor kan det vara relevant att studera vad som hänt i Sverige under senare år och speciellt vad som inträffade under hösten 2001. Men låt oss först uppmärksamma fenomenet bioterrorism.

Chandler och Landrigan skriver följande:

"some journalists suddenly found themselves in the middle of the story. They had become specific targets, and potential victims, of the very attacks they were reporting on" (s.5).

De amerikanska mediernas erfarenheter av rapporteringen av bioterrorism genom tiderna samt råd och tips på prevention och konkreta skyddsåtgärder behandlas senare i ett eget kapitel. Låt oss nu istället gå tillbaka och se vad som har hänt i Sverige under senare år. Först ett tänkt scenario för att vi ska få en bild av bioterrorismen som fenomen.

En vårdag händer något i en svensk stad. En okänd terroristgrupp slår till mot flera olika instanser. Terroristerna har tillgång till biologiska stridsmedel som de lärt sig att hantera. I ett första skede attackeras ett antal medieföretag bland annat publicserviceföretag som Sveriges Radio (SR) och Sveriges Television (SVT). Genom att utöva hot och tvång mot ett antal nyckelpersoner inom dessa företag förhindras viktig information om själva angreppet att nå den intet ont anade allmänheten. Ett antal journalister vid de stora nyhetsredaktionerna drabbas av okända sjukdomar och läget förvärras. Olika insats- och räddningsstyrkor får svårt att nå ut

med den form av krisinformation som här är utomordentligt viktig att kunna förmedla till människorna. Terroristgruppen har lyckats skapa skräck och kaos och har nu stora möjligheter att fortsätta sin operation till andra nivåer i samhället. Samtidigt kapas fyra tankbilar med farligt gods utanför Stockholm. Ingen vet vilket mål tankbilarna är på väg till.

Det som du just nu läst har inte inträffat utan är bara ett exempel på ett scenario. Är detta ett problem, ett hot för oss i Sverige? Expertis har förklarat att Sverige har beredskap att behandla och arbeta med förebyggande åtgärder på olika plan men att mycket återstår att göra (Roffey et al, 2001). Forskare och olika expertorgan beskriver noga och utförligt de olika hotbilderna, smittovägar, definierar begrepp och sjukdomar. Samtidigt saknas kunskap om vilken betydelse som medierna har inom området kriskommunikation och krisjournalistik. Är medierna en tillgång eller belastning i kampen mot biologiska stridsmedel och bioterrorism? Eller är okunskapen så pass stor att många personer inom olika samhällsområden inte vet vilken roll som medierna spelar? Vem har mest kunskap om mediernas roll i samhället – **samhällets väktare** (medborgarna och de samhällsliga instanserna som till exempel Polismyndigheterna, hälso- och sjukvården, Smittskydds-institutet och Försvarsmakten) eller **samhällets förtäckta terroristgrupperingar**? Naturligtvis är det på det viset att medierna ger alla människor i ett samhälle tillgång till information. Hur denna information tolkas och användas är något helt annat. Terrorister från olika grupperingar kan och använder sig av medierna för att få maximal effekt på sina operationer. Genom att konsumera nyheter kan de följa händelseutvecklingen och spridningen av till exempel en attack. De kan även dra fördel av att samhällets väktare i offentliga sammanhang deklarerar kunskapslägen, forskningsinformation och prevention (förebyggande åtgärder) på olika nivåer.

Forskare konstaterar i en vetenskaplig artikel att *"Bioterrorism har fått ökad aktualitet i och med avsiktlig spridning av Bacillus anthracis i amerikansk post vilket resulterat i ett flertal sjukdoms- och dödsfall"* (Roffey et al, 2001). Höstmånaderna 2001 innebar att befolkningar i ett stort antal länder lärde sig vad mjältbrand var för något och vilka risker som finns med bioterrorism. Men har hotet om mjältbrand kommit för att stanna eller kan vi vänta oss andra hotbilder? Det är svårt att svara på sådana frågor men klart är att

det pågår aktivitet i samhället på olika nivåer för att finna svar på en fråga som är otäck ur flera perspektiv. Vad kommer efter mjältbrand?

Men vad var egentligen mjältbrand för ett fenomen? Hur rapporterade medierna i Sverige och de övriga nordiska länderna om detta fenomen? Frågorna är svåra att besvara vilket också har sin grund i att den vetenskapliga forskningen inom området har varit tämligen sparsam. I de större tidningstextdatabaserna Mediearkivet och PressText finns däremot ett relativt stort antal nyhets- och reportageartiklar som beskriver mjältbrand eller benämningen antrax. Följande översikt visar vilken typ av information allmänheten i Sverige och andra nordiska länder fått genom medierapporteringen under senare år.

Medierapportering av bioterrorism specifikt mjältbrand (antrax) i de nordiska länderna under åren 2001-2003. Typfall.

Rubrik	Tidning	Land
Brevet till Persson var inte smittat (19 oktober 01)	Dagens Nyheter	Sverige
Milt sagt dyrt. Miltbrann-frykt har kostat 3 mill (8 november 01)	Verdens Gang	Norge
Pulverafsender ville se rummaend i Herning (3 december 01)	Herning Folkeblad	Danmark
Man åtalas för åtta pulverbrev (31 januari 02)	Hufvudstadsbladet/ Finska notisbyrån	Finland
Terrorist kan ha haft mjältbrand (24 mars 02)	Svenska Dagbladet	Sverige

Den här boken är tänkt att ge en inblick i varför kunskap om terrorism med biologiska och kemiska ämnen är viktigt för de personer som arbetar inom bland annat medieföretag och ägnar sig åt journalistik. Många journalister saknar fördjupade kunskaper om specialämnena i samhället vilket även gäller verksamheter inom mikrobiologi, smittskydd och forsknings- och utvecklingsarbete inom dessa specialiserade områden. Men det är inte bara journa-

listerna som saknar kunskap. Vilken kunskap finns hos de experter som arbetar inom områden som säkerhet, försvar och skydd när det gäller att möta medierna i händelse av bioterrorism och/eller händelser som belyser mikrobiologisk beredskap? Vilken kunskap har professionella hjälpare inom till exempel hälso- och sjukvården när det gäller att möta medierna i sådana fall? Frågorna är många och det är min förhoppning att denna bok ska kunna ge svar på några av de frågor som kan tänkas uppstå. Under de senaste två åren har det i Sverige (liksom i många andra länder) initierats särskilda utbildningsmoment i ämnet mikrobiologisk beredskap/bioterrorism och medierelationer. Exempel på sådana utbildningsdagar är kurser som givits av Akut- och katastrofmedicinskt centrum vid Norrlands universitetssjukhus i Umeå, Prehospitalt och Katastrofmedicinskt centrum (PKMC) och Beredskapsenheten vid Västra Götalandsregionen i Göteborg.

Därför är det här viktigt att försöka ge en grundläggande bild av vad bioterrorism är för något och vilka personer som har egentlig kunskap att använda och utveckla biologiska stridsmedel. En intressant fråga är vem som egentligen kan bli/vara en bioterrorist. Forskaren Lena Melin skriver följande (Melin, 2000):

"Den genomsnittlige BC-terroristen eller kriminelle är förmodligen en man mellan 25 och 35 år. Han är välutbildad biolog eller kemist, eventuellt med en universitetsutbildning. Han kan ha anknytning till forskningsvärlden och därmed tillgång till lämpliga utgångsämnen. I avsaknad av formell utbildning kan han ha förvärvat sin kunskap genom självstudier. Den kunnige framställer sannolikt sitt BC-ämne själv och vågar sig på att experimentera med farligare ämnen än den som saknar ingående kunskap. Eftersom verksamheten måste hållas dold verkar personen vara blyg och tillbakadragen, där ett intresse för mikrobiologi eller kemi upptar all ledig tid".

Melin har studerat över 600 incidenter med biologiska och kemiska ämnen i hela världen och funnit att 80 av dessa utgjordes av allvarliga händelser där 150 personer dödades och tusentals skadades. Inom forskningen skiljer man på **hämnnaren, bedragaren, individen och gruppen**.

"Flera av de avslöjade hämnarna hade psykiska besvär. De tilltänkta offren kan vara bekanta eller myndighetspersoner som gärnings-

mannen anser sig blivit illa behandlad av. I det senare fallet är det ofta en speciell yrkeskategori som valts ut. De flesta hämnare har använt sig av giftiga kemikalier som finns på marknaden, några har stulit kemikalier eller biologiskt material på arbetsplatsen. I hälften av de incidenter där motivet varit hämnd eller hat har hämnaren dödat eller skadat människor". (Melin, 2000).

"Även bedragare har visat intresse för BC- ämnen, även om det är ovanligt. Det verkar finnas två sorters bedragare. Den ena utger sig för att vara forskare för att komma över ämnen från forskningsinstitut. Den andra satsar på försäkringsbedrägerier. Offer har giftmördats sedan de lurats att skriva in gärningsmannen som förmanstagare i livförsäkringar". (Melin, 2000).

Det finns också enskilda personer med psykiska besvär som söker sig till situationer där medierna uppmärksammar just den händelse som de själva varit med och iscensatt. Det kan här uppstå en slags triggningseffekt där personen stimuleras av expressiva bilder i medierna och medierapporteringen så till vida att han eller hon fortsätter med sin aktivitet. Här har medierna ett stort ansvar. Senare i boken diskuteras fallet med falska pulverbrev vid en lokal-tidning i Danmark där en man med psykiska besvär erkände gärningen och berättade att han blivit stimulerad av mediepådraget.

Vid sidan av enskilda personers aktiviteter inom området så finns det olika grupper som agerar i samhället mer eller mindre dolt. Melin skriver:

"Bland de många olika grupper som intresserat sig för BC-ämnen finns religiösa sekter, höger- och vänsterextremister, skinheads och djurrättsaktivister liksom grupper som inte enkelt kan placeras i något fack. Om de tidigare beskrivna gärningsmännen varit individer som agerar i eget syfte, tycks grupperna oftare ha ett politiskt motiv. Det är av olika skäl svårt att bedöma vilken BC-kompetens en viss grupp har. Det kan vara svårt för utomstående att få insyn i gruppen både för att den är misstänksam mot utomstående och för att den isolerat sig geografiskt. Därmed försvåras också möjligheten att analysera enskilda individer och deras kompetens. I många fall verkar det finnas en mindre grupp i gruppen som har någon typ av BC-kunskap. Det är inte alltid denna grupps aktiviteter är kända ens för de övriga medlemmarna i organisationen. En grupp har sannolikt också helt andra möjligheter att skaffa sig resurser i form

av kompetenta medlemmar, ekonomiska medel och materiel, än en enskild person. I ett flertal fall har enskilda personer som avslöjats visat sig vara medlemmar i eller sympatisörer till en grupp. Om dessa personer agerar på uppdrag av gruppen skulle det kunna misstänkas att gruppen är beredd att göra vissa offer för "sakens skull". (Melin, 2000).

Oavsett vem eller vilka som ägnar sig åt aktiviteter som handlar om att förbereda och använda sig av biologiska stridsmedel så har allt detta ett stort nyhetsvärde bland medierna. Samtidigt som terroristen/terroristgruppen är medveten om att det endast behövs en mycket liten mängd till exempel mikroorganismer för att använda i syfte att skapa bioterrorism och att på så vis skapa en skrämmande terroreffekt, är dessa personer också medvetna om att det även krävs små åtgärder för att skapa skrämmande terroreffekter inom medierapporteringen. Hotbilder, skräckscenarier o.s.v. som förmedlas via medierna oroar befolkningen vilket i sin tur medför att många oroliga människor vänder sig till ansvariga instanser i samhället för att bli lugnande. Detta kostar samhället stora resurser samtidigt som sårbarheten blottas för den som noga granskar informationen i medierna. Framför tv-rutan och radioapparaten sitter även terroristen/terroristgrupperna och tar del av förloppet.

Nyhetsnäsan

Vad är en nyhetsnäsa? För journalister är ordet många gånger självklart. Men vad står ordet för egentligen?

"Vi efterlyser speciellt journalister med god nyhetsnäsa gärna i kombination med lokal bakgrund och ett lokalt nätverk i Vasatrakten och hela Österbotten, säger Vasablads redaktionschef Stig Nygård".

"Syftet är att företag och organisationer ska kunna öva upp sin 'nyhetsnäsa' och bli mer massmedialt aktiva, säger Henrik Westande".

Att en journalist har en nyhetsnäsa innebär med andra ord att han eller hon har en god förmåga att på egen hand finna någon unik händelse som kan vara värd en nyhet. Med andra ord besitter jour-

nalisten en alldeles unik känsla, en fingertoppskänsla för att fånga upp nyheter. Ordet nyhetsnäsa är en naturlig bildning *"utgående från att man har 'näsa', d.v.s. gott väderkorn, för nyheter"*. Ordbilden kan antas vara bilden av en hund som spårar upp saker (har god vittring).

På finska heter nyhetsnäsa "uutinenä" vilket motsvarar samma bindning som på svenska, d.v.s. "uutinen" – nyhet och "nenä" – näsa. Betydelsen av det finska ordet är också densamma. Ordet uutinen återfinns i Suomen kielen perussanakirja (Finsk basordbok) från 1990-talet.

Silva Lindberg vid Forskningscentralen för de inhemska språken i Helsingfors skriver följande om ordet nyhetsnäsa i en korrespondens:

"Ordet nyhetsnäsa finns inte i vare sig den nya eller den gamla nyordsboken. Förklaringen finns inte heller i efterleden -näsa. Om efterleden -näsa hade varit produktiv skulle det ha varit lättare att se ett mönster. Det är därför svårt att säga något entydigt om ursprunget. De stående uttryck i vilka ordet näsa ingår har ofta förebilder i andra språk, t.ex. sticka näsan i... (t.ex. fr. mettre son nez partout...) men det hjälper oss inte i det här fallet. Jag tror snarare att språkbrukarna har bildat en behändig sammansättning med frasen "ha näsa för nyheter" som grund. Ordet nyhetsnäsa har visserligen en direkt motsvarighet i finskan: uutinenä (uutis- = nyhets- som förled och substantivet nenä = näsa), men jag tror att sammansättningen s.a.s. kan ha uppstått utan förebild. Det finns ca 20 belägg på webben och de allra flesta texterna är producerade i Sverige. Beläggen är dessvärre i verkligheten färre än så för vissa belägg återkommer".

Hösten 2001 kom försändelser som innehöll misstänkt mjältbrand att spridas i medierna världen över. Journalisternas nyhetsnäsor blev utsatta på mer än ett sätt. Hur valde medierna att rapportera om mjältbrand? Medförde bioterrorismen något hot mot nyhetsnäsor?

Höstmånaderna år 2001 förändrade världen på många sätt. Terrorismens ansikten blev tydliga när flera maktcentra attackerades i USA, när Afghanistan attackerades av USA och när flera länder i världen blev utsatta för en ny form av terrorism den så kallade bioterrorismen. Detta gällde såväl länderna inom den euro-

peiska unionen (EU) som de länder som stod utanför EU. I USA attackerades den finansiella och politiska makten men även medieföretagen blev måltavlor från okända avsändare.

Den här boken handlar om massmedierna och det nya hotet mot det fria ordet och journalistiken – bioterrorismen. Bokens titel beskriver ett helt nytt område inom områdena journalistik och medie- och kommunikationsvetenskap. Bioterrorism har blivit ett begrepp inom alla mediesystem och gjort dem särskilt utsatta och sårbara. Svenska medieföretag och deras medarbetare (nyhetschefer, journalister och fotografer) har sedan flera år tillbaka fått motta hotbrev och muntliga hotelser från såväl kända som okända personer och grupperingar. En del av dessa hotelser polisanmäls medan andra tigs ihjäl. Medieföretagen och deras branschorganisationer och fackförbund har tidvis tagit dessa hotbilder på allvar men det var först i slutet av 1990-talet som Svenska Journalistförbundet tog initiativet till en första handbok för hotade journalister.

Man kan säga att dessa hotbilder mot journalistiken och medieföretagen har tagit såväl arbetsgivarna som arbetstagarparterna på sängen. Vad händer när en redaktion utsätts för ett hot? Hur upplever den redaktionella personalen dessa hot och vilket stöd (socialt och psykosocialt) får de? Vilken prevention finns att tillgå inom den tredje statsmakten och hur bibehålls och utvecklas skadepreventionen? Vilken kunskap har de enskilda journalisterna och fotograferna om fenomenet bioterrorism? Hur påverkar bioterrorismen medierapporteringen och konstrueringen av nyheter när rapportörerna arbetar under hot och i särskilda risksituationer? Vem granskar mediernas rapportering under dessa särskilda omständigheter? Vilken utbildning och fortbildning ges åt journalister och fotografer i Sverige? Det finns naturligtvis fler frågor som kan ställas men dessa sju är ändå centrala i sammanhanget.

Den här boken är den första i sitt slag i Norden och är tänkt att användas inom medieföretagen men också av nyckelpersoner inom myndigheter, organisationer och näringsliv, t.ex. informatörer, beredskapschefer/planläggare, key managers, informationsstrateger och säkerhetsansvariga.

Begrepp

Det är viktigt att begrepp inom området bioterrorism förklaras så tydligt som möjligt. Inte minst gäller detta för journalister som ska presentera en nyhet för den breda allmänheten. Ord och begrepp bildas kontinuerligt, utvecklas men försvinner också. Medierapporteringen under hösten 2001 skapade också nyord inom det svenska språket. Ordet **pulverbrev** kom på agendan och uppmärksammades också av Svenska språknämnden som också formulerat en definition av begreppet: *"brev innehållande pulver som är nedsmittat med mjältbrandsbakterier"*.

Som exempel på ordets användbarhet refererar Svenska språknämnden till rapporteringen i Dagens Nyheter den 19 oktober 2001:

"Totalt har nu 63 misstänkta försändelser kommit in till Rikskriminalen i Stockholm via polisstationer runt om i landet. Av dem har omkring 25 analyserats färdigt och misstankarna om mjältbrand har kunnat avskrivas i samtliga fall. Men granskningen fortsätter och polisen ska försöka spåra dem som skickat falska pulverbrev för att skrämmas".

I danskan använder man ordet pulverbrev och i finskan jauhekirje. I Norge har man valt att inte använda ordet "pulverbrev" vilket motiveras med att ordet är ett ordinärt sammansättningsord som kan användas i vilken betydelse som helst

Ordet pulverbrev myntades av journalister och har under perioden 12 september 2001 fram till den 4 februari 2002 omnämnts i totalt 31 nyhetsartiklar i svensk och finlandssvensk press.

Mjältbrand eller antrax?

Ordet mjältbrand användes frekvent av medierna runtom i världen under hösten 2001. Medierna i de nordiska länderna utgör inget

undantag från detta. Vid en genomgång av de båda svenska mediedatabaserna Mediarkivet respektive PressText påträffades totalt 46 sökträffar tiden före september 2001 (1 januari 1999 - 10 september 2001). Från och med den 11 september 2001 till februari 2002 påträffades totalt 425 sökträffar i de båda databaserna.

Hur farligt är då mjältbrand för människan? Vilka är symptomen? Finns det behandling för mjältbrand? Vad gör man när man drabbas? Detta är frågor som många människor ställer sig inte minst journalisterna. För att få svar på frågorna måste var och en söka fram information hos olika expertorgan i samhället som till exempel Smittskyddsinstitutet i Stockholm. För den breda allmänheten gäller det att ta del av viktiga meddelanden och information som sänds i radio och television. Att läsa tidningsartiklar och särskilt fackartiklar i olika tidskrifter är en annan informationskanal som är viktig för den enskilde människan. Låt oss se hur expertorganet Smittskyddsinstitutet skriver om mjältbrand. På deras webbsida (<http://www.smittskyddsinstitutet.se>) står följande definition och förklarande text:

"Mjältbrand orsakas av Bacillus anthracis, en sporbildande bakterie. Sporernas förmåga att överleva i många år i djurprodukter och i jord är en viktig faktor för sjukdomens utbredning och fortlevnad. Man har visat att antraxsporer haft förmåga att infektera i c:a 45 år och att de varit levande (viabla) i mer än 100 år. Bakterierna omvandlas till sporer när de "kommer ut i miljön", t.ex. via de blodiga flytningar som kan förekomma hos sjuka djur eller om kroppen från ett djur som dött i antrax skärs upp. Sporbildning sker alltså normalt inte i öppnade kadaver".

Följande förklaring finns till mjältbrand enligt Smittskyddsinstitutet:

"Då smittan sker via huden ses initialt oftast ett sår som efterhand blir ilsket, varigt och djupt men förvånansvärt smärtfritt – en böld eller "eschar". Bakterierna sprids sedan snabbt via lymfknutorna till blodbanan, så att en "blodförgiftning" uppkommer. Om bakteriesporer inandas utvecklas en svår lunginflammation, som i sin tur följs av "blodförgiftning". Antrax i mag-/tarmkanalen ger magsmärtor, feber, illamående, diarré, kräkningar och ev. "blodförgiftning".

Smittskyddsinstitutet skriver följande om diagnosen antrax: *"Dessa bägge sjukdomstillstånd är mycket allvarliga och utvecklas snabbt, varför diagnosen är svår och adekvat behandling ofta inte*

hinner sättas in i tid. Sjukdomen kan behandlas med antibiotika. Vid tidig behandling är prognosen god, dödligheten bland obehandlade fall är 5 – 20 %. Diagnosen är klinisk och kan verifieras genom bakterieodling (något som dock kan vara svårt vid antrax i mag-/tarmkanalen eller i lungorna)".

Också smittvägar är viktiga att känna till. Smittskyddsinstitutet skriver:

"Smittan överförs vanligen via ett sår då individen ifråga kommer i kontakt med vävnader från sjuka djur, jord, ull, fällar, foder eller andra produkter som förorenats med bakterien. Smittöverföring kan också ske genom inandning av bakteriesporer, t.ex. i damm från ull eller jord. Förtäring av smittat kött kan ge antrax i svalget eller mag-/tarmkanalen. Det finns inga hållpunkter för att mjölk från smittade djur kan överföra smittan. Laboratoriesmitta har påvisats. Smitta från person till person har däremot aldrig rapporterats. Djur smittas t.ex. vid bete på mark som förorenats med antraxsporor. Inkubationstiden anges vanligen vara kortare än 48 timmar (2 – 7 dygn)".

Smittkoppor

Smittkoppor är en sjukdom som även benämns för variola. Under år 1980 kunde Världshälsoorganisationen – WHO, konstatera att smittkoporna var utrotade i världen. Smittkoporna orsakades av variolavirus. Smittskyddsinstitutet skriver följande om smittospridning och riskerna:

"Smittkoppor var en extremt smittsam sjukdom. Den spreds fr.a. som droppsmitta men kunde också spridas luftburet (bl.a. via ventilationssystem). Smittkoppor har t.ex. kunnat spridas mellan olika sjukhusavdelningar som t.o.m. legat på skilda våningsplan. Inkubationstiden var i regel omkring 12 dygn (8 – 20 dygn)".

Smittskyddsinstitutet skriver även om vaccinationen mot smittkoppor och dess historik:

"Den första smittkoppsvaccinationen utfördes i Sverige år 1801, och 1816 blev det obligatoriskt att vaccinera alla barn mot smittkoppor. Sjukligheten i smittkoppor i landet minskade i och med detta myck-

et påtagligt, även om epidemiska utbrott, fr.a. drabbande äldre personer, inträffade under hela 1800-talet. I konsekvens med att smittkoporna var på väg att utrotas slutade man vaccinera allmänt i Sverige år 1976, och år 1979 upphörde slutligen vaccinationen av "viss personal inom karantänsväsendet samt hälso- och sjukvården".

Cyanid - det historiska kemiska stridsmedlet

Sedan år 1997 har medierna rapporterat om cyanid som en kemikalie som terrorister har kommit att använda sig av i olika utsträckning. 1998 omskrivs en svensk terrorist som gripits i Bryssel när han tillsammans med andra terrorister höll på att tillverka kemiska vapen (Wendel, 1998). Männen ingick i terroristorganisationen Groupement Islamique Arme (GLE), Algeriet. Sedan år 1998 finns även en utrytargrupp som arbetar under namnet Salafi Group for Call and Combat (GSPC). När männen greps fann polisen instruktioner hur cyanid skulle användas vid framställning av giftig gas. I medierapporteringen om cyanid framgick samma år att cyanväte använts för att döda människor historiskt sett vid två tillfällen. Ett första tillfälle var när nazisterna använde cyanväte för att döda människor i koncentrationslägren. Vid det andra tillfället användes cyanväte när den japanska domedagssekten tillverkade en bomb. Men cyanid har även påträffats i livsmedel. År 1997 rapporterade medierna om att dödliga doser av cyanid hittats i senapstuber i livsmedelsaffärer i Tyskland (Dagens Nyheter, 1997).

Under årens lopp har alltså cyanid kommit att användas av olika terroristgrupperingar. Ett exempel på detta är en händelse som inträffade i februari 2002. Cyanid skulle med terroristers hjälp spridas i Roms vattensystem och därigenom förgifta dricksvatten för ett stort antal människor.

”Som ett brev på posten”

När medierna runt om i världen fick vetskap om de första mjältbrandsbrev i USA spreds nyheten som en löpeld, spridningshastigheten var mycket hög och snart skulle det visa sig att i stort sett alla medier hade gjort omskrivningar, fördjupningar av händelserna. Plötsligt lärde sig hundratusentals journalister världen över för dem helt nyupptäckta begrepp såsom mjältbrand eller antrax som det även kallas för. Historiskt sett har främst medicinjournalister och andra vetenskapsjournalister beskrivit och använt sig av dessa begrepp men nu skulle även allmänjournalister vid mindre lokaltidningar förklara svåra ord för ortsbefolkningen. Mjältbrandsnyheten under höstmånaderna år 2001 väckte, oroade och förargade den stora allmänheten i många länder och för medierna kom dessa händelser som ”ett brev på posten”. Flera amerikanska nyhetsmedier och deras redaktioner fick motta ett antal försändelser som visade sig innehålla sporer av mjältbrandsbakterier. Nu hade alltså det amerikanska mediasystemet attackerats. Fanns det nu en risk för att också tryckfriheten och journalister i andra länder skulle kunna utsättas för samma hotelser och motsvarande attacker? Vilken information fick den svenska allmänheten om sådana eventuella risker?

De misstänkta mjältbrandsförsändelser som under höstmånaderna 2001 registrerades hos Rikspolisstyrelsen (RPS) i Stockholm var totalt 454 stycken. En stor del av försändelserna var adresserade till mer eller mindre ospecificerade adresser i hela landet. Men även samhälleliga instanser som sjukhus, vårdinrättningar, polismyndigheter och politiska partier fick ta emot misstänkta försändelser av olika slag. 9 av de 454 anmälda incidentfallen kom från olika medieföretag. Betyder detta att medierna i Sverige var förskönade från hot? Det är svårt att ge något entydigt svar på den frågan. Det kan finnas flera olika förklaringar till att siffran är så pass låg. En förklaring kan vara att medierna inte alltid anmäler ett hot (muntligt eller skriftligt) till polismyndigheten. En annan förklaring

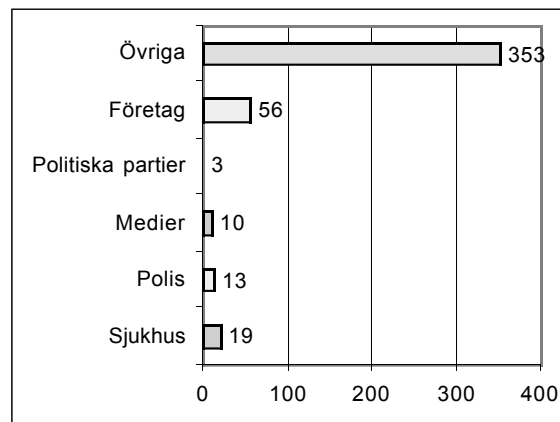
Misstänkta mjältbrandsförsändelser s.k. pulverbrev till medieföretag i de nordiska länderna. Anmälda incidentfall till RPS.

Medieföretag	Land	Stad	Ankomstdag
Sveriges Television	Sverige	Stockholm	2 januari 02
Sveriges Radio	Sverige	Stockholm	16 oktober 01
Sveriges Television	Sverige	Stockholm	16 oktober 01
TV4	Sverige	Stockholm	24 oktober 01
TV4	Sverige	Stockholm	31 oktober 01
Skånska Dagbladet	Sverige	Malmö	5 oktober 01
Sydsvenska Dagbladet	Sverige	Malmö	3 januari 02
Nya Wermlandstidn.	Sverige	Karlstad	29 oktober 01
Värmlands Folkblad	Sverige	Karlstad	6 november 01
MTV3	Finland	Helsingfors	16 oktober 01
Herning Folkeblad	Danmark		
Politiken/Ekstra Bladet	Danmark	Köpenhamn	23 oktober 01

Ej anmälda fall till RPS.

Medieföretag	Land	Stad	Ankomstdag
Sveriges Radio	Sverige	Stockholm	23 oktober
Sveriges Radio	Sverige	Stockholm	2 november (två brev)

Misstänkta mjältbrandsförsändelser i Sverige till olika samhälleliga instanser och företag år 2001-2002. Anmälda incidentfall till RPS.

kan vara att medierna sällan rapporterar om de hot som riktas mot dem själva.

Okritiska och oförberedda

Det händer då och då att enskilda journalister kritiserar för att de är dåligt insatta i en sakfråga och dåligt pålästa när de möter en intervjuperson (Lundälv, 2000). Hur förberedda och kunniga är då journalisterna när det gäller hot- och risksituationer särskilt avseende bioterrorism? För att få ett vetenskapligt underlag och därmed klarläggande av frågan skulle till exempel en enkätstudie av journalisters attityder och kunskaper bidra till en ökad förståelse. Några sådana resultat presenteras däremot inte i den här boken. Låt mig ändå relatera till mediasystemets villkor. Inom medie- och kommunikationsvetenskapen beskrivs begreppet medielogik som ett fenomen som beskriver logiken bestående av mediasystemets förtjänster och brister. Knapphet i resurser är en viktig faktor som förklarar detta begrepp. Journalister och fotografer utgör en professionell yrkesgrupp som arbetar under en stark tidspress med begränsade resurser till förfogande. Nyheter ska sändas vissa tider och artiklar ska publiceras i morgondagens tidning. Pressens webb-redaktioner arbetar under minst lika stor tidspress om inte större och ska leverera och publicera nyheter online. Under år 2001 noterade flera journalistförbund i de nordiska länderna att sjukskrivningarna bland journalister drastiskt ökat vilket förklaras av allt fler stressrelaterade faktorer inom mediasystemet och dess omvärld. Denna bakgrund kan delvis ge en förklarande bild av vilka förutsättningar som journalister och fotografer har att förbereda sig, skydda sig och fördjupa sig i olika hot- och våldsscenarioer. Bioterrorismen som en sådan faktor beskrivs senare i boken.

Historisk tillbakablick

Finns det då belägg för att biologiska terrorister verkat i de nordiska länderna? Frågan är naturligtvis svår att helt besvara. Men

historiska dokument och fynd visar åtminstone på ett intressant fall. Det handlar om historien om den finlandssvenske baronen och spionen Otto Karl von Rosen (1894-1963) som i olika historiska skildringar beskrivs som den förste biologiske terroristen i Norden. En mörk januarikväll år 1917 stack baronen ned sina fingrar i en sockerskål i syfte att preparera sockret med mjältbrandsbakterier. Då, anade han säkerligen inte hur långlivade dessa bakterier skulle visa sig vara. När Rosen greps av polis i norska Finnmark i slutet av januari 1917 påträffades nitton sockerbitar i hans bagage. På en lapp stod att läsa *"Ett stycke socker innehållande antraxbakterier"*. Men sockerbitarna förvarades fram till år 1997 på Polismuseet i Trondheim i Norge då en märklig upptäckt gjordes. En analys av sockerbitarna som gjordes vid Försvarets forskningsinstitut i Oslo visade att mjältbrandsbakterierna fortfarande var vid liv efter åttio år. Företeelsen resulterade i en vetenskaplig artikel i den ansedda tidskriften Nature år 1998. Flera medier skrev om händelsen under sent 1990-tal. Men år 1917 var det sparsammare med nyheterna. Norrbottens-kuriren i Sverige hade endast några få notiser som inte berättade något om fenomenet mjältbrand. Under oktober månad 2001 kontaktade jag Finnmarks Dagblads redaktion för att ta reda på om man skrivit något om baronen och sockerbitarna. Det hade man inte. Men när en redaktör fick veta om nyheten dröjde det sedan inte länge förrän tidningen gjorde ett stort nyhetsreportage på denne biologiske terrorist som huserat i Finnmark för över åttio år sedan (Svensli, 2001). Nyheten om baronen med mjältbrand i sina sockerbitar lever alltså kvar (Lundälv, 2002). Och idag när nya mjältbrandshot i form av pulverbrev skickas av anonyma avsändare till olika instanser i ett stort antal länder, äger Norge en stor mjältbrandsutställning på Polismuseet i Trondheim.

Men har mjältbrand drabbat människor i de nordiska länderna i någon större utsträckning? Enligt Smittskyddsinstitutet i Sverige har endast en människa i Sverige drabbats av mjältbrand vilket skedde år 1965. Däremot har mjältbrand hos djur påvisats så sent som 1981. På Smittskyddsinstitutets webbsida står följande att läsa om denna händelse:

"En person som arbetade på en mattfabrik insjuknade med förkylningssymtom, försämrades och avled under loppet av några dygn. Vid mattfabriken hanterades importerad ull, och arbetslokalerna

var mycket dammiga från ullen. Man kunde i flera av ullproven påvisa antrax-bakterier. Mjältbrand hos djur i Sverige påvisades senast 1981. Det var ett typiskt fall, där man vid reparationsarbeten grävt upp en tidigare använd gödselstad, i vilken kadaver begravts. I samband med uppgrävningarna hade gårdens nötkreatur fått tillträde till det uppgrävda området”.

Bioterrorismens intåg

I en offentlig arbetsrapport kan allmänheten läsa om de hotbilder och risker som vi löper i Sverige vad gäller biologiska terrorhot från terroristorganisationer och enskilda aktörer (AgNBC, 2002). I rapporten står följande att läsa:

”Sedan de amerikanska misstankarna i stället kommit att riktas mot en ensam förövare inom det amerikanska forskningsprogrammet kring biologiska vapen, har riskerna för storskaliga biologiska terrorhot dock tonats ner något. Samtidigt har emellertid uppgifter framkommit i samband med kriget i Afghanistan, vilka pekar på att Al Qaida gjort allvarliga försök att skaffa massförstörelsevapen. Därmed blir slutsatsen att NBC-hotet från terroristorganisationer och enskilda aktörer allmänt bör bedömas som allvarligare än tidigare. Detta förstärker enligt arbetsgruppen ytterligare motiven för fortsatta åtgärder för att möta och hantera konsekvenserna av NBC-hot”.

Detta innebär att inte bara Sverige utan också andra europeiska länder vill satsa ännu mer resurser på försvar mot eventuella NBC-hot i framtiden.

Hot och möjligheter

"Arbetsgruppen finner att det i fråga om vissa transporter av farligt gods inte krävs omfattande eller tekniskt avancerade insatser för att bemäktiga sig lasten och använda den i terror- eller utpressningssyfte". (AgNBC, 2002)

Dessa ord är tagna från en statlig arbetsrapport inom Försvarsmakten. Arbetsrapporten är inte hemlig utan kan läsas av var och en i samhället. I rapporten går det att läsa om olika hotbilder och risker. Rapporten utkom i mars 2002 och belyser sårbarheten i olika typer av transporter i samhället som sköter om farligt gods. Trots att resonemangen i rapporten borde ha högt nyhetsvärde har det skrivits mycket lite om resultaten på nyhetsplats (Hamrén, 2002). Terroristanknutna hot och risker har annars ett mycket högt nyhetsvärde. Men hur kan det komma sig att medierna inte rapporterat så mycket om rapporten? Det är naturligtvis svårt att ge svar på frågan men flera möjligheter kan vara tänkbara:

- Man har inte aktivt fört ut resultaten till medierna på sedvanligt vis t.ex. genom presskonferenser och pressmeddelanden.
- Man är återhållsam och vill inte sprida uppgifterna av säkerhetsmässiga skäl. Detta skäl är emellertid inte hållbart eftersom man hade haft möjlighet att hemlighålla vissa avsnitt och/eller uppgifter i rapporten.

Inom området bioterrorism skapas transportvägar där gift och farliga preparat transporteras. Denna transport sker antingen **direkt** eller **indirekt** av giftets transportörer. Vad menas då med detta? Med direkt gifttransport avses här transportsätt till exempel transportmedel och/eller andra spridningsmedel som terroristerna förfogar över och har en egentlig kontroll över. Med indirekt gifttransport avses transportsätt då någon annan än terroristerna/terroristerna vidarebefordrar giftet. Exempel på detta är när polisen transporterar misstänkta mjältbrandsförsändelser i en

polisbil utan att personalen har skyddsutrustning eller att själva giftet/preparaten är tillräckligt "säkrade". Detta förfarande ökar också risken för att personer i omgivningen kan komma att skadas till exempel om polisbilen i fråga blir inblandad i en trafikolycka.

Riskscenarier i trafiken

"Flera av de kemikalier som transporteras är, utan att klassas som kemiska stridsmedel, tillräckligt giftiga och lättåtkomliga för att kunna locka till användning vid terroristattentat" (AgNBC, 2002).

En aprildag 2001 inträffade en tankbilsolycka i Östergötland. Medierna rapporterade om olyckan. Nerikes Allehanda rapporterade följande:

"Strax efter klockan 21 på torsdagskvällen välte en tankbil med det farliga ämnet natriumhydroxid i lasten. Olyckan inträffade på riksväg 51 några kilometer norr om Ljusfallshammar i Östergötland inte långt från gränsen till Örebro län. – Vi vet inte riktigt hur olyckan har gått till men halka är en trolig orsak, säger Christer Wernström länsvakthavande befäl vid polisen i Linköping. Det var i samband med att chauffören tvingades gira för en mötande personbil som tankbilen fick sladd och välte. Enligt polisen har bara obetydliga mängder av tankens innehåll läckt ut. Natriumhydroxid är frätande och farligt att andas in".

Den här typen av krisinformation förmedlas vanligen av medierna (sändaren) till allmänheten (mottagaren). Informationen förmedlas enligt det som i litteraturen kallas kommunikationsmodellen.

Det kanske inte är så många människor i samhället som egentligen känner till hur **farligt gods** transporteras i närheten av dem. Med farligt gods avses här olika typer av explosiva, giftiga och frätande ämnen. Det finns totalt nio typer eller så kallade riskkategorier av farligt gods. Dessa är:

1. Explosiva ämnen och föremål (Klass 1)
2. Gaser (Klass 2)
3. Brandfarliga vätskor (Klass 3)
4. Brandfarliga fasta ämnen (Klass 4.1)

5. Självantändande ämnen (Klass 4.2)
6. Ämnen som utvecklar brandfarlig gas vid kontakt med vatten (Klass 4.3)
7. Oxiderande ämnen (Klass 5.1)
8. Organiska peroxider (Klass 5.2)
9. Giftiga ämnen (Klass 6.1)
10. Smittoförande ämnen (Klass 6.2)
11. Radioaktiva ämnen (Klass 7)
12. Frätande ämnen (Klass 8)
13. Övriga farliga ämnen och föremål (Klass 9).

Faktum är att dessa farliga transporter är vanligare än vad man kan ana. I Sverige hanteras årligen 18 miljoner ton farligt gods på olika sätt. Mer än 15 miljoner ton av det farliga godset transporteras på vägarna medan det övriga fraktas på järnväg. Nio procent av dessa transporter består av kondenserade gaser (AgNBC, 2002). Under senare år har några få medier rapporterat om denna lägesbeskrivning (Andree, 2001). Det är ingen överdrift att påstå att transporter av farligt gods på vägarna i flera länder utgör hot på flera sätt. Under år 2001 avslöjades att var fjärde transport med farligt gods hade brister (Hamrén, 2002). Det har också visat sig att de farliga transporterna har dåliga rutiner vad gäller övervakning, kontroll och informationshantering. I kombination med att transporterna utförs av en ensam förare uppstår lätt sårbarhet. De riskscenarier som kan tänkas förekomma är:

- olyckor och skadehändelser i olika trafikmiljöer
- attacker och/eller skadegörelser samt stölder av transporter med farligt gods
- kapning av transportfordon innehållande farligt gods.

Antag följande scenario (Uhlin, 2002):

Fyra lastfordon (tankbilar) med farligt gods kapas vid samma tidpunkt strax utanför Göteborg. Det är en fin sommardag då tusentals människor befinner sig på nöjesfältet Liseberg. Ingen kan ana att fyra kapade tankbilar är på väg på E6:an vars sträckning är utanför nöjesfältet. Väl utanför Liseberg kraschar och exploderar de fyra tankbilarna. Katastrofen är ett faktum. Tusen-tals döda och lika många skadade människor finns på katastrofområdet och räddningsstyrkorna i Göteborg räcker inte till.

Hur rapporterar då medierna om dessa riskscenarier? Här följer några exempel på tidningsrubriker under senare år.

Farligt gods "en tickande bomb"

(Göteborgs-Posten den 15 mars 2002)

FARLIGT GODS. Tunneln som kan bli en dödsfälla. DET ÄR BARA SLUMPEN SOM FÖRHINDRAT EN STÖRRE KATASTROF I TINGSTADSTUNNELN

(Expressen den 22 oktober 2001)

FARLIGT GODS. På väg mot katastrofen. BORÅSVÄGEN är FORTFARANDE RISKVÄG 40

(Expressen den 23 oktober 2001)

Herrelöst tåg rammade tankbil

(Göteborgs-Posten den 8 juni 2001).

I medierna rapporteras ibland om risker med farligt-gods-transporter. Bland annat har det i några nyhetsartiklar uppmärksammats hur lastfordon med farligt gods från öststaterna stoppats av svensk trafikpolis. Lastfordonen har varit omärkta, haft bristfällig utrustning och så har förarna saknat utbildning och personlig skyddsutrustning (Nilsson, 2001).

Större katastrofer och olyckor med tankbilar i tunnlar är något som diskuterats under senare år (Nilsson, 2001). I kvällstidningen Expressen beskrivs ett tänkbart katastrofscenario i närheten av Liseberg i framtiden:

"Räddningstjänsten var starkt kritisk mot Lisebergs utbyggnad mot E6:an/riksväg 40 med tanke på att där fraktas mest farligt gods i hela landet. I det värsta olycksscenarioet handlade det om 500-600 allvarligt skadade människor, kanske döda".

Men det finns även andra hot och risker i Sverige. Hantering av radioaktivt material eller rättare sagt bristerna i denna hantering är något som är oroväckande. I den statliga arbetsrapporten (AgNBC, 2002) avslöjas följande brister:

"Den incident med radioaktivt läckage som inträffade under transport av iridiumisotoper från Sverige till USA i januari 2002 pekar på ett hittills föga uppmärksammat, och till synes också underskatat, N-hot. Varje månad utförs flera liknande transporter från bl.a. Studsvik till mottagare runt om i världen. Förutom risken för olyck-

or finns påtagliga risker för stöld. Att stjäla en transportbehållare med isotoper av detta slag är tämligen lätt. I det aktuella fallet har exempelvis behållaren varit obevakad en längre tid vid omlastning i Norrköping, utan att detta i sig förefaller att ha utgjort någon olaglighet. En person med någorlunda kunskap om innehållet kan med förhållandevis enkla medel öppna en sådan behållare och ta ut de högaktiva isotoperna. Besträlning från dessa kan orsaka omfattande skador och stort lidande hos exponerade personer. I värsta fall, om besträlningen pågår under en längre tid, kan den leda till döden”.

Rapporten blev under år 2002 offentlig trots att den innehåller en tipslista där sårbarheten finns tydligt inskriven. Rapporten är med andra ord ej hemlighetsstämplad. Larmrapporten offentliggjordes i medierna sommaren 2002 (Uhlin, 2002).

Amerikanska mediers erfarenheter och prevention

Händelserna i USA höstmånaderna 2001 resulterade i en rad utbildningsinsatser vid olika amerikanska universitet. Vid flera journalistutbildningar och inom ämnet medie- och kommunikationsvetenskap anordnades särskilda workshops om bioterrorism. I december 2001 arrangerade University of Minnesota School of Journalism and Mass Communication och Minnesota Journalism Center samt några andra utbildningsinstitutioner en utbildning om journalistik och bioterrorism. Ett flertal rekommendationer (Guidelines) presenterades vid Minnesota Journalism Center (Covello, 2001). Två viktiga rekommendationer som nämns är:

- Lyssna till andras erkännanden och respektera fruktan, rädsla och osäkerhet
- Uppträd lugnt och kontrollerat.

Efter punktinsatser i form av utbildningsarrangemang och workshops har det i det amerikanska samhället ställts krav och efterfrågats mer handfasta råd och riktlinjer för hur olika professionella yrkesutövare ska kunna förhålla sig till och skydda sig emot bioterrorismen och dess skadeverkningar. Detta är naturligtvis en mycket svår uppgift för såväl enskilda medieföretag, mediebranschen och för olika ledande samhällsföreträdare, att förutse skadeutfall och risker som är förknippade med bioterrorism. Som tidigare nämnts i boken har organisationen RTNDF agerat och publicerat den första amerikanska skriften, *"Bio-terrorism. A Journalist's Guide to Covering Bioterrorism"*, av journalisterna David Chandler och India Landrigan. Även om denna guidebok i första hand vänder sig till medierepresentanter kan även andra yrkesutövare i samhället ha god nytta av den information och de råd som finns angivna. Det finns flera skäl till att den erfarenhetsbaserade kunskap som beskrivs av Chandler och Landrigan kan vara till god nytta även för andra yrkesprofessioner än journalister. Följande faktorer är viktiga:

1. Genom att förstå den erfarenhetsbaserade kunskap som journalister har av den egna **medierapporteringen av bioterrorism** kan andra yrkesutövare (professioner) få kunskap baserad på sitt utifrånperspektiv och få en ökad förståelse för brister och sårbarhet inom landets mediasystem. Utifrånperspektivet ger även goda möjligheter att uppmärksamma de fördelar och möjligheter som finns att stödja en uppbyggnad av kunskap och praktisk erfarenhet/övning inom mediasystemet.

2. Genom att förstå den erfarenhetsbaserade kunskap som journalister har av den egna arbetsplatsen/medieföretaget och det **skadepreventiva skydd** som finns tillgängligt mot bioterrorism och liknande angrepp, kan andra yrkesutövare (professioner) få kunskap baserad på sitt utifrånperspektiv. Här finns goda pedagogiska möjligheter att genomföra en kunskaps- och erfarenhetsutväxling mellan medieföretag och andra samhällsaktörer vad gäller det skadepreventiva lärandet. Exempelvis hur kris- och riskkommunikationen ska kunna förbättras samt hur goda medierelationer kan förstärkas genom ett aktivt deltagande vid gemensamma utbildningsinsatser och övningar.

Chandler och Landrigan redogör för flera olika viktiga aspekter på hur medierna praktiskt kan skydda sig mot angrepp i form av bioterrorism. För det första är det nödvändigt att alla journalister inte endast blir bekanta med fenomenet bioterrorism utan även får en ökad kunskap om innebörden av bioterrorismen och dess olika former. En ökad kunskapsproduktion bland journalister innebär att de inte endast ser sig själva som rapportörer vid ett "skarpt läge" utan att de är medvetna om att även mediasystemet genom dess öppenhet kan vara lika sårbart som den politiska och ekonomiska makten i samhället. Journalisterna och de medieföretag som fungerar i samhället är alla en del av risksamhället. Mot bakgrund av detta menar Chandler och Landrigan att medierna inte är undantagna några hotbilder. Inte heller bör journalister exkluderas från utbildningsarrangemang och insatser för att öka såväl kunskap som praktiska tillämpningsövningar inom området.

För det andra anser Chandler och Landrigan att det är viktigt att journalister ständigt utbildas i de olika typer av ord, vetenskapliga begrepp och hotbilder som kan följa av en misstänkt biologisk attack. Eftersom en reporter intervjuar bland annat forskare,

forskningsledare, myndighetsföreträdare, förtroendevalda, företagsledare och andra auktoriteter i samhället är det viktigt att han eller hon är förtrogen med de ordbildningar och begrepp som är vedertagna. Här har inte bara journalisten utan hela mediebranschen ett stort ansvar. Under åren har det varit vanligt i Sverige, men också i andra europeiska länder, att kritik riktats mot medierna för att de skapat ryktesspridning och felaktig information. Detta är ett allvarligt tecken på att det kan saknas kunskap bland journalister men framför allt att det saknas ett ordentligt kontrollsystem inom själva mediasystemet. Med kontrollsystem avses här exempelvis korrekturläsning av artiklar samt genomarbetad research i form av faktagranskning och förklaring av svårbegripliga ord och facktermer. För att allmänheten ska kunna få en klar bild av en händelseutveckling och för att människor också på egen hand ska kunna bilda sig en uppfattning om denna, är det väsentligt att journalisten klargör svåra begrepp. Detta bör ske utan att förenklingarna innebär att det uppstår begreppsförvirring.

I den amerikanska boken presenteras flera vetenskapliga begrepp och vedertagna termer inom området bioterrorism utifrån ett pedagogiskt syfte. Författarna skriver:

"This guide also contains a detailed glossary to help journalists navigate the complicated array of scientific terms, jargon and obscure acronyms they may encounter in covering a biological attack".

Begreppen är på engelska och det är också en pedagogisk vinst med att journalister i Sverige och de övriga nordiska länderna får kunskap om dessa vedertagna begrepp på engelska eftersom fenomenet bioterrorism inte är förknippat med en stat. Vilket land som helst i världen kan drabbas av biologiska attacker från okända grupperingar, terrorister o.s.v. Mot bakgrund av detta redovisas i detta kapitel de begreppsbildningar och termer som Chandler och Landrigan återger i sin handbok. I slutet av boken återfinns en ordlista där flera begrepp bland annat medicinska diagnoser och termer förklaras. Detta är den terminologi som myndigheter som till exempel Socialstyrelsen, Smittskyddsinsti-tutet, Försvarets forskningsinstitut m.fl. använder sig av i sin information. För yrkesverksamma journalister i Sverige men även i de övriga nordiska länderna är det av stor vikt att känna till de engelska benämningarna och definitio-

nerna på termer och begrepp. Inte minst är sådan kunskap och erfarenhet viktig eftersom det vid biologiska attacker och/eller en internationell bevakning av ett förlopp, sker en stor utväxling av bild- och textmaterial mellan medieföretag i olika länder.

I det följande presenteras ett urval grundläggande termer och begrepp ur Chandlers och Landrigans bok. För den som är intresserad av mer speciella begrepp hänvisas till deras guide.

Term/begrepp	Förklaring
Aerosols	"Particles of liquid or solid material small enough to remain airborne indefinitely and thus spread widely".
Aflatoxin	"Although not usually considered a candidate for a biological weapon, Aflatoxin was in fact produced on a large scale as a weapon by Iraq in the 1980s and 1990s".
Anthrax	"A bacterium that can remain in dormant spore form for decades and can infect the skin, lungs or gastrointestinal system in humans. The pulmonary form (tiny inhalable particles) is the most deadly and considered the most likely form to be used in a biological attack".
Antibiotics	"Antibiotics, which can treat bacterial diseases, can be effective against plague and anthrax, but are useless against viruses, such as smallpox, and toxins, such as botulinum".
Bacteria	"Single-celled organisms, some of which can infect humans, usually through the lungs, skin or intestines, and release destructive toxins".
Bioweapon	"A biological weapon: that is, a type of bacteria, virus, or biologically produced toxin that can or might be made into a weapon".

Chemical weapons	"Weapons using chemical agents to affect the skin, eyes, circulatory system, nervous system and/or respiratory system. Examples include tear gas, Sarin and cyanide".
Ebola	"A viral hemorrhagic fever with fatality rates ranging from 50 to 90 percent, Ebola has gained public notoriety in books and movies".
Smallpox	"A contagious viral disease that has killed hundreds of millions of people through history, it was the first disease ever eradicated from natural occurrence in humans, with the last natural case in 1977. However, reserves of the disease remain, and it is perhaps the most feared potential bio-weapon".
Toxins	"Poisonous substances produced by many types of organisms, including bacteria, animals and plants".
Viruses	"Organisms smaller than bacteria and unable to survive on their own, which can invade the cells or humans (or other species) causing illness and death. Viruses can infect humans through a variety of different routes: pulmonary (through the lungs), cutaneous (through the skin), or gastrointestinal (through food or drink)".

I USA har det dessutom upprättats ett stort antal webbsiter som yrkesverksamma journalister kan ha nytta av i sin materialinsamling (research) och för att hitta bra lösningar på framkomlig prevention och andra förebyggande åtgärder för att skydda sig mot angrepp. På webbsiten Online Journalism Review (OJR) återfinns en rad webb-hänvisningar bl.a. flygsäkerhet, terroristdatabaser och nyhetsdatabaser. Dessutom finns guide och rekommendationer till journalister samt möjligheter till internetbevakning.

Webbresurser för journalister som bevakar bioterrorism (aktuella i augusti 2004):

Association of Health Care Journalists toolbox

<http://www.ahcj.umn.edu>

The Poynter Institute

<http://www.poynter.org/Terrorism>

World Health Organization

http://www.who.int/emc/deliberate_epi.html

Centers for Disease Control and Prevention

<http://www.bt.cdc.gov>

U.S. Department of Health and Human Services

<http://www.hhs.gov/hottopics/healing/biological.html>

American Hospital Association

<http://www.aha.org/Emergency/EmIndex.asp>

Association for Professionals in Infection Control and Epidemiology

<http://www.apic.org/bioterror/>

American College of Physicians – American Society of Internal Medicine

<http://www.acponline.org/bioterro/>

American Psychological Association

<http://www.apa.org/psychnet>

American Psychiatric Association

<http://www.psych.org/>

Medscape Anthrax Resource Center

Webbaddress: <http://www.medscape.com>

Beredskap och prevention i Norden

Efter hösten 2001 har ett flertal medieföretag i Sverige uppdaterat eller till och med infört nya beredskapsplaner och rutiner i händelse av att de skulle bli utsatta för bioterrorism och/eller liknande attacker.

Ett av Sveriges publicserviceföretag – Sveriges Radio (SR), hade inga beredskapsrutiner för bioterrorism under höstmånaderna 2001. Dessa rutiner har utarbetats och gäller från och med våren 2002. På radiohuset i Stockholm har säkerhetsavdelningen inköpt en särskild "undersökningslåda" som är tätförsluten med särskilda handskar. Postpersonalen som har fått specialutbildning i att undersöka misstänkta försändelser har också fått särskilda instruktioner i hur de ska hantera post som är riktad till journalister och annan redaktionell personal.

Sverige och Norge

Hur ser då beredskapen ut i Sverige avseende olika hotbilder av kemiska attacker och giftiga preparat? Låt oss börja med hotet om mjältbrand. Smittskyddsinstitutet skriver på dess webbsida år 2002 att det finns allmänt förebyggande åtgärder mot mjältbrand: *"Utbildning av berörd personal och goda arbets- och hygienrutiner vid fabriker som hanterar djurhudar, laboratorier och veterinärmedicinska anläggningar etc. utgör basen för skyddet mot infektioner hos människa. Det finns ett vaccin mot antrax, men det är ej tillgängligt i Sverige".*

Om journalister och informationsansvariga från olika instanser tar del av informationen som finns på Smittskyddsinstitutets webbsida finns även beskrivit vilka åtgärder som ska vidtas om det inträffar

mjältbrandsfall och det sker ett utbrott i Sverige. Smittskydds-institutet skriver:

"Mjältbrand/antrax klassas enligt smittskyddslagen som "samhälls-farlig sjukdom", och inträffade fall anmäls till smittskyddsläkaren i länet, till miljökontoret eller motsvarande i kommunen samt till Smittskyddsinstitutet (SMI). Då sjukdomen är av största veterinär-medicinska intresse bör även veterinära myndigheter meddelas".

Men vad händer då med den person som blivit utsatt för mjält-brand? Även här finns tydliga anvisningar att följa:

"En antraxsjuk ska vårdas på isoleringsrum och sjukvårdspersona-len skyddas mot droppsmitta (sekret). Patientens bandage, gång-eller sängkläder etc. måste desinfekteras med tillförlitlig metodik. Eventuellt andra smittade personer måste spåras för information/undersökning. Om smitta bland djur kan misstänkas ska veterinär-underrättas. Mjältbrand/antrax omfattas av epizootilagen".

Beredskapen i Sverige var tämligen god när misstänkta mjält-brandsförsändelser kom till olika instanser i samhället. I en statlig arbetsrapport får Regeringen beröm för snabba insatser:

"Regeringen å sin sida kom snabbt igång med sin krishantering när det första hotet blev känt. Denna yttrade sig bl.a. i att folkhälsofrå-gorna sattes i centrum och att socialministern utsågs att vara Regeringens talesman och ansikte utåt mot media och allmänhet" (AgNBC, 2002).

Under januari-februari 2002 genomfördes en enkätstudie vid Umeå universitet (Institutionen för kultur och medier) som baserades på ett enkätutskick till ett antal medieföretag. I enkäten som ställdes till redaktionsansvariga samt säkerhetsansvariga vid medieföreta-gen ingick frågor huruvida de fått några misstänkta mjältbrands-försändelser och i så fall hur deras prevention varit. Nedanstående svar är hämtade från enkätsvaren:

"Ja, vi är extra noga. Öppnar inte misstänkta brev" (SR Kalmar).

"Vi har mycket svårt att skydda oss mot sådana försändelser. Försiktighet vid postöppning, uppmärksamhet inför misstänkta för-sändelser. Öppna inte sådana" (Barometern, Oskarshamnstidning-en).

"Medarbetarna har varit informerade om det som hänt och eventu-ella risker. Vår vaktmästare har uppmanats att vara extra upp-märksam" (SR Jämtland).

"Frågor som gäller säkerhet eller skydd för Aftonbladets personal och/eller våra lokaler kommenterar vi inte externt. Jag hoppas att du har förståelse för denna ståndpunkt" (Aftonbladet).

"Pga uppmärksamheten hade vi naturligt en ökad uppsikt. Vi infor-merade om riskbilden internt och hade en kontakt med företagshäl-sovården för att höja den medicinska beredskapen. Ingen fick röra ev misstänkta brev, och vi informerade om att polisanmälan var obliga-torisk vid misstanke" (SR Blekinge).

"Det gick ut allmän info om att misstänkta brev inte skulle öppnas" (SR Halland).

"Nej, inga nya rutiner, däremot en allmän vaksamhet mot anonyma brev och paket" (Hudiksvalls tidning).

"När rapporteringarna började komma in, vidtog vi vissa över-vakningsåtgärder både beträffande våra rutiner (VEM som hand-hade inkommande-hantering och hur posten fördelades inom före-taget) och granskningen av försändelserna. Intendenten och budcen-tralen iakttog skärpt vaksamhet under några veckor. Ett misstänkt brev nådde chefredaktören, vilket anmäldes och konstaterades inte innehålla några bakterier. Personalen varnades genom interninfor-mation att tänka till inför ev. ovanliga eller oväntade försändelser, vilket naturligtvis inte är det lättaste i ett dagstidningsföretag, som normalt får stora mängder post av mycket varierande utseende. Inga ytterligare misstänkta fall har rapporterats. Efter julhelgerna har vi i stort sett återgått till den ursprungliga ordningen, även om ansva-rig personal bär med sig vad vi talade om i höstas" (Uppsala Nya Tidning).

Flera av medieföretagen arbetade aktivt med den interna informa-tionen som ett led i sitt förebyggande skadepreventiva arbete. Information via företagets intranät var ett sådant sätt man använ-de sig utav. Svenska Dagbladet lade ut information på intranät enligt pressmeddelanden som de tagit del av från Smittskydds-institutet, Socialstyrelsen och Totalförsvarets forskningsinstitut om hantering av misstänkta försändelser.

"Vaktmästarna och receptionen fick en separat muntlig genomgång samt skyddshandskar" (Svenska Dagbladet).

Enligt journalistförbundet i Norge (Norsk Journalistlag) drabbades inte medierna i landet av några misstänkta mjältbrandsbrev. Mot bakgrund av detta har dessa diskussioner varit begränsade i Norge. Norge är i övrigt annars ett land som har utvecklat kunskapsstrategier inom området kris- och katastrofjournalistik i jämförelse med andra nordiska länder.

Finland

Olika medieföretag i Finland drabbades också av misstänkta mjältbrandsbrev. Ett sådant medieföretag var Rundradion (YLE). För att få en bättre bild av händelserna presenteras här förloppet lite mer ingående:

16 oktober i Helsingfors

"En medarbetare vid Rundradion meddelade YLE Säkerhet om ett mottaget misstänkt brev. Brevet som kommit från utlandet vidarebefordrades omedelbart till polisen för uteslutande av misstankarna om mjältbrand. Misstankarna visade sig följande dag i myndigheternas undersökningar vara obefogade".

19 oktober i Tammerfors

"En annan misstänkt brevöversändelse som adresserats till en medarbetare vid Rundradion vidarebefordrades via polisen för vidare undersökning. Brevet var avsänt i Finland och även denna gång visade sig misstankarna vara obefogade. Senare samma vecka anlände ytterligare några misstänkta brevöversändelser till YLE som dock i den interna säkerhetsorganisationens egna inledande undersökningar visade sig vara normal post med oklara avsändaruppgifter".

Vilket skydd och vilken preventivt arbete ägde rum inom Rundradion vid den här tiden? Enligt säkerhetschefen vid Rundradion YLE Säkerhet vidtogs följande åtgärder inom medieföretaget:

Klockan 16.10

"Via intranätet meddelades Rundradions medarbetare att den inkommande posten granskas extra noga pga de misstänkta postöversändelserna. Personalen uppmanades också att granska sin egen post mera noggrant än vanligt och fick besked om hur de skall förfara med misstänkta paket".

Klockan 17.10

"Det utarbetades mera detaljerade instruktioner avsedda för hela personalen om misstänkta postöversändelser och om hur man skall förfara i en situation med misstänkt mjältbrandsexponering. Direktiven utgick från de direktiv Folkhälsoinstitutet hade givit och de distribuerades till alla enheter i bolaget i pappersversion och lades dessutom ut på intranätet".

Klockan 19.10

"Personalen meddelades att de översändelser som anlänt till Rundradion och klassificerats som misstänkta alla hade visat sig vara obefogade. Medan situationen var akut uppmanades personalen att granska sin personliga post, dessutom effektiviserades kontrollen av den inkommande posten på postningsavdelningen".

Danmark

Medierna i Danmark fick aldrig några misstänkta mjältbrandsöversändelser i någon större utsträckning även om det fanns de medieföretag som drabbades på olika sätt. Dock uppmärksammades händelserna i flera danska tidningar. I tidningen Journalisten som utges av samma journalistförbund skriver journalisten Annelise Mølvig om vad som hände en dag på lokaltidningen **Herning Folkeblad**:

"Onsdag den 17. oktober modtog Herning Folkeblad et brev med hvidt pulver. Kontorsdamen viste det til chefredaktør Gorm Albrechtsen. En brevskriver skulle ikke stoppe dagens avis. Det ville vi ikke finde os i, siger chefredaktøren og fortæller, at politiet helst havde set, at alle havde evakueret bygningen. Det var vigtigt for os at tilkendegive, at vi ikke gik i panik. I følge ham pjattede redaktionssekretariatet så meget, at han truende dem med, at de ville blive"

trukket udenfor ligesom i USA og spulet med koldt vand. Vi var blandt de første mediehuse i Danmark, der modtog hvidt pulver. Jeg ved, andre redaktioner har holdt helt tæt, men vi var blandt de første, så vi kunne ikke fortie det. Det ville have sat gang i rygterne, mener Gorm Albrechtsen" (Mølvig, 2001).

Pulverbrevhændelsen som drabbade Herning Folkeblad fick till slut sitt rättsliga efterspel. En man i trettioårsåldern från staden erkände att han hade under mer eller mindre lång tid haft psykiska problem efter en depression. Mannens önskan var att skapa kaos och att på håll kunna ta del av räddningstjänst, polis- och andra hjälpinstansers arbete (Berlingske Tidende, 2001).

En annan tidning som drabbades av hot från okänd adressat var **Berlingske Tidende** som i december drabbades av en tumultartad händelse. Ett misstänkt pulverbrev öppnades av en redaktionsmedarbetare så att innehållet spred sig till totalt tre personer fick pulver på sig. Detta utlöste panik på tidningen (Ritzaus Bureau, 2001). En analys som gjordes vid Statens Seruminstitut visade dock senare att brevet inte innehöll några mjältbrandsporer.

Per Knudsen skriver följande i en artikel i tidningen Politiken:

"Forleden dag var TV-Avisens første indslag en dramatisk lanceret historie om frygt for miltbrand i Danmark. Der var fundet noget hvidt pulver i en bus i Sæby, og chaufføren havde efterfølgende følt sig dårlig. Der blev straks stillet om til en reporter på stedet, som interviewede en besindig politimand. Han dementerede op til flere gange, at postyret havde noget med miltbrand at gøre, men det afholdt hverken reporteren eller studieværten fra at fastholde deres opskræmmende vinkling på historien. Hvad bildte politimanden sig ind? Sådan at sabotere TV-Avisens tophistorie. Miltbrand var også første indslag i TV-Avisen i tirsdags. Den dag bekræftede de amerikanske myndigheder, at to postarbejdere var døde efter indånding af miltbrandbakterier under sortering af post på en stor terminal i Washington. I modsætning til de af medierne oppustede danske drengestreger var dette ikke ren spekulation, men en bekræftet og skræmmende nyhed, ikke mindst for de afdøde postarbejders mange kolleger. Var de nu også i fare? Nu viste det sig bare, at TV-Avisens egen korrespondent i Washington havde været på optagelse i samme postterminal og derfor for en sikkerheds skyld var sat i forebyggende antibiotikabehandling. Vupti. Så var det pludselig DR's

egen mand, der var hovedhistorien. Hvad nu, hvis du ikke tager din medicin, blev han spurgt af studieværten. Så dør jeg, svarede han". (Knudsen, 2001).

I danska medier återfinns också journalistiska texter som behandlar prevention. Tidningen Politiken skriver om hur den amerikanska tv-stationen CNN får hjälp av ett företag i Danmark att skydda sig mot mjältbrandsattacker (Politiken, 2001).

I Danmark presenterade Sundhedministeriet tidigt ett pressmeddelande till medierna om hur beredskapen lyckats gentemot bioterrorismen. I pressmeddelandet står följande:

"Statens Serum Institut har siden i lørdags gennem politi og embedslæger modtaget i alt ca. 30 breve, som har været mistænkt for at indeholde miltbrand-smitte. Brevene er blevet grundligt undersøgt på instituttet, og i et enkelt tilfælde er materiale sendt til London til ekstra undersøgelse. I ingen af brevene er der indtil nu fundet miltbrand. Det gælder bl.a. det meget omtalte tilfælde på en skole i Randers og i et varehus, ligesom prøver fra de såkaldte fupbreve, der er afsendt fra Milano, har været negative". (Sundhedministeriet, 2001).

En annan tidning som drabbades av pulverbrev var tidningen **Politiken – Ekstra Bladet** som vid tre tillfällen hösten 2001 fick ta emot misstänkta försändelser. Klockan 12.07 den 23 oktober öppnades det första pulverbrevet på tidningen. En okänd adressat hade skickat försändelsen i ett frankerat svarskuvert från Politiken (Faber, 2001). Tidningen har tidigare haft problem med att okända personer använt tidningens egna svarskuvert och skickat olika saker bl.a. kondomer. Den här gången var det dock pulver i kuverten. I ett internt e-mail som skickas ut till alla anställda på tidningen informerades personalen i olika steg enligt följande klocktider:

Klockan 14.54

"Idag kl. 12.07 blev der ved åbning af et brev i Husets interne post-tjeneste, konstateret et hvidt pulver, og af sikkerhedsmæssige årsager blev politiet tilkaldt. Identiteten af pulveret bliver pt. undersøgt af politiet, og vi forventer en tilbagemelding onsdag den 24.10 om formiddagen. Indtil da vil den interne posttjeneste være aflukket, hvilket betyder at posten der var i rummet til intern/ekstern uddeling, ikke vil blive uddelt, før politiet har frigivet rummet".

Klockan 16.26

"På grund af dagens hændelse, hvor et brev indeholdt hvidt pulver, har vi besluttet at al indgående post indtil videre åbnes i et lokale i Huset. Således risikerer vi ikke, at f.eks. redaktionssekretariatene lammes på grund af hvidt pulver. Vor aftale med Post Danmark indebærer, at post till Politikens redaktion, Ekstra Bladets redaktion, direktionen, HR-afdelingen samt faglige klubber og tillidsrepræsentanter ikke åbnes af Post Danmark. Dette betyder konkret, at al post – der ikke allerede ved modtagelse i Huset er åbnet af Post Danmark – fra og med i morgen den 24. oktober skal åbnes i rummet bagest i pakkeriet. Uåbnet post må ikke bringes ud af det lokale. Det er derfor nødvendigt, at ovenfor nævnte afdelinger sender en betroet repræsentant for at åbne og afhente posten".

24 oktober klockan 13.42

"Til orientering har vi fra Kriminalpolitiet station 1 modtaget følgende vedrørende fundet af hvidt pulver i brev i går tirsdag den 23. oktober: "Seruminstitutet har d.d. (24/10-01) meddelt her til stationen, at den indsendte prøve ikke indeholdt noget farligt, hvorfor det afspærrede område kunne frigives".

Vad hände egentligen på tidningen Politiken? Efter att man mottagit de misstänkta försändelserna infördes nya rutiner i tidningshuset. Nya interna regler för postöppning infördes. Likaså inrättades ett särskilt rum där all misstänkt post skulle öppnas.

Hur stort var då intresset för säkerhetsfrågor bland medarbetarna på tidningen? Vid två tillfällen under hösten anordnades förstahjälpenutbildning för personalen. Endast hälften av medarbetarna dök upp vid dessa utbildningstillfällen. Vid ett annat utbildningstillfälle om arbetsmiljö och arbetsplatser var det så få anmälda att detta fick ställas in.

Bioterrorism inom medieutbildningar

Bioterrorism och journalistik har varit något som flera journalist- och medieutbildningar vid olika universitet uppmärksammat sedan hösten 2001. Vid University of Minnesota anordnades ett särskilt utbildningstillfälle - en workshop. Vid Institutionen för kultur och medier, Umeå universitet fick studenter vid en B-kurs i medie- och kommunikationsvetenskap genomföra en särskild analysuppgift inom ämnet bioterrorism under vårterminen 2002. Totalt 46 studenter fick till uppgift att studera ett antal frågor om hur svenska medier hade hanterat ämnet samt hur rapporteringen om bioterrorism avlöp i Sverige. Intresset för analysuppgiften var stort och studenterna lämnade in essäer inom området. Exempel på frågor som studenterna undersökte var:

- Hur har medierna rapporterat om bioterrorism i Sverige sedan september 2001 – januari 2002?
- Hur har medierna rapporterat om bioterrorism i Sverige före september 2001?
- Hur har medierna förklarat och definierat begrepp och termer inom området bioterrorism?
- Vilken kritik kan riktas mot mediernas rapportering av bioterrorism i Sverige under 2001?
- Vilka etiska förtjänster och invändningar finns när det gäller mediernas rapportering om bioterrorismen år 2001?

Gemensamt för studenterna var att de fann nya ord och ordsammansättningar inom krisjournalistiken. Ord som användes var:

antrax
antrax-skräcken
anthrax-viruset
biologiske terroristen
bioterrorism

massförstörelsevapen
”misstänkt försändelse”
mjältbrand
mjältbrandsdåden
mjältbrandsepidemi
mjältbrandshysteri
mjältbrandspaniken
mjältbrandsskräcken
mjältbrandssmittan
mördarbakterien
mördarsjukdomen
pulverbrev
pulverpanik
skrämselkatalysator.

Allmänna råd och checklistor

Det finns många sätt att förbereda sig inför oväntade hot- och risk-situationer. Nedanstående rekommendationer ska endast ses som tips som visat sig användbara. Sammanställningen är gjord utifrån insamlat material (litteratur och kontakter med olika medieföretag) och gör inte anspråk på att vara heltäckande.

- Satsa tid och resurser på ett bra förebyggande arbete
- Utbilda personalen på redaktionen, administrationen och den övriga personalen
- Vid olika situationer, t.ex. då redaktionen mottagit en misstänkt försändelse (hotbrev), försök att alltid ta vara på erfarenheten. Skriv en incidentrapport.
- Lär av andra medieföretag och deras erfarenheter av beredskap, prevention och faktiska utfall.
- Ta del av olika myndigheters och organisationers webbsidor och den krisinformation som finns presenterad på dessa webbsidor.

Checklistor

Säkerhetspolisen har gjort följande checklistor vid särskilda händelser (Säkerhetspolisen, 2003):

Åtgärder vid anträffande av radioaktiva material

1. ”Vid anträffande av misstänkt radioaktivt material bör polis- eller tulltjänsteman tillkallas (Ring 112).
2. Polis-, tull- eller kustbevakningstjänsteman skall omedelbart ombesörja att mätinstrument kommer till platsen. Mätinstrument finns vid de flesta tullmyndigheter, vid varje kärnkraftverk i landet, vid Studsvik i Nyköping och Westinghouse Atom i Västerås, vid landets samtliga kommuners miljö- och hälsoskyddskontor samt vid räddningstjänsten. Om personal på plats saknar utbildning avseende mätning av joniserande strålning bör även biträde av utbildad

personal begäras. I avvaktan på att mätinstrument kommer till platsen skall åtgärder vidtas så att ingen människa kommer i onödig närhet av materialet.

3. Om mätningen ger utslag som överstiger 0,7 uSv/h (mikrosievert per timme) skall Statens Strålskyddsinstitut (SSI) underrättas på tel. 08-729 71 00. Detta gäller även när dosraten (strålnivån) på ytan är högre än dubbla bakgrundsnivån på platsen. Under icke kontorstid kontaktas tjänstgörande strålskyddsinspektör (TSI) via 112. SSI kan lämna råd och anvisningar per telefon. I akuta fall kan om så är möjligt SSI efter eget beslut skicka en strålskyddsinspektör till platsen. Om den uppmätta dosraten inte föranleder att SSI kontaktas behöver inga särskilda åtgärder vidtagas. Materialet hanteras då som vanligt gods.

4. Vid höga stråldoser skall området spärras av, alternativt strålkällan placeras så att människor inte utsätts för dosrater överstigande 20 uSv/h, i avvaktan på att SSI vidtar åtgärder. Tullmyndighet kan vid behov begära biträde av polis för avspärning. Om representant för SSI inte har möjlighet att själv komma till platsen, ger denne råd och anvisningar för det fortsatta förfarandet, t.ex. anvisningar för avskärmning av materialet.

5. Anvisningar för den fortsatta hanteringen av det radioaktiva materialet ges av SSI. Om materialet måste omhändertas och transporteras vidare, tar SSI kontakt med Studsviks Avfallsservice, som kan ombesörja hämtning, transport, förstöring eller förvaring av materialet.

6. Om materialet är s.k. kärnämne (t.ex. uran eller plutonium) eller kärnavfall, svarar SSI också för att Statens Kärnkraftinspektion (SKI) underrättas. SKI skall utreda materialets härkomst m.m.

7. Alla kostnader som uppkommer i samband med omhändertagande av radioaktivt material, bestrids av den myndighet som initierat omhändertagandet.

Vid all hantering av radioaktivt material gäller:

Tid: Vistas inte längre tid i närheten av materialet än nödvändigt.

Avstånd: Strålnivån minskar med kvadraten på avståndet.

Skärmning: Vid behov – skärma av efter anvisningar från SSI.

Viss misstanke om att personer utsätts för strålning eller blivit kon-

taminerade av radioaktivt material skall sjukhus kontaktas. Rådgivning kan även ges av SSI.”

Åtgärder vid anträffande av kemiska stridsmedel

1. ”Vid anträffande av misstänkta kemikalier bör polis- eller tulltjänsteman tillkallas (Ring 112).

2. Om påträffade kemikalier finns med på listan över kemiska stridsmedel bör åtgärder vidtas så att ingen människa kommer i onödig närhet av materialet.

3. Om förflyttning av godset måste ske, och detta inte är säkert emballerat, krävs personligt skydd för de som åtar sig uppgiften.

4. Om de påträffade kemikalierna är prekursorer, kontrolleras exporttillstånd med ISP.

För den fortsatta hanteringen av godset kontaktas expertis från FOI NBC-skydd eller den lokala räddningstjänsten, som har resurser att identifiera och omhänderta, samt vid behov sanera godset.”

Åtgärder vid anträffande av smittfarligt material

1. ”Vid anträffandet av misstänkt smittfarligt material bör polis- eller tulltjänsteman tillkallas (Ring 112).

2. Påträffas gods innehållande misstänkt smittfarligt material bör försiktighet iakttas och expertis kontaktas. Stöd i dessa fall kan lämnas av bl.a. FOI NBC-skydd, Smittskyddsinstitutet och Statens Veterinär-medicinska anstalt.

3. Om materialet är väl inneslutet och ingen risk för läckage föreligger, kan det hanteras iakttagande försiktighet och transporteras till kvalificerat mikrobiologiskt laboratorium för analys. Detta är speciellt viktigt om extremt smittsamma och farliga agens kan misstänkas. Om det är okänt vilket smittämne det är, kan analysen bli tidsödande.

4. En förteckning över biologiska stridsmedel skall finnas tillhands hos polis- och tullmyndigheterna.

5. Förekommer misstänkt smittfarligt material i behållare som läcker eller är bristfälliga, bör kvalificerad mikrobiologisk expertis tillkallas. Ett stöd i sådana fall kan vara den av Socialstyrelsen inrättade beredskapsstyrkan under ledning av infektionskliniken, Universitetssjukhu-set, Linköping, vilket har tillgång till speciella Skyddsdräkter.”

Svensk Public-Service rapporterar

Eko-redaktionen inom Sveriges Radio rapporterade mycket om mjältbrandshändelserna den första tiden. I följande avsnitt redogörs för rapporteringen i de telegram och nyhetsinslag som sändes i Ekots olika nyhetssändningar. Det är värt att notera att nyhetstexterna som citeras är hämtade från de telegram och påannonser i nyhetsinslagen som sändes. Ett antal journalister vid Eko-redaktionen har även gjort det som i radiospråk kallas för "prator" d.v.s. de har gjort analyser och faktaframställningar som de själva läst upp i anslutning till att olika experter och andra sagesmän har gjort uttalanden.

Telegram- och nyhetspåannonser i Ekots nyhetssändningar om mjältbrandshotet i oktober 2001 (inom parantes anges längd i minuter och sekunder för själva nyhetsutrymmet i sändningen).

16 oktober

"Oron för mjältbrandssmitta har nu nått Sverige....minst fyra brev eller paket undersöks av Totalförsvarets forskningsinstitut i Umeå sen mottagarna fattat misstankar om innehållet. Smittskyddsmyndigheterna har vidtagit extra åtgärder och socialminister Lars Engqvist ser allvarligt på händelserna". (nyhetsinslag, 1,28 min).

"Flera brev med misstänkt innehåll undersöks nu av Totalförsvarets forskningsinstitut i Umeå för att se om mjältbrandsbakterier finns i kuverten, det säger socialminister Lars Engqvist till Ekot. De misstänkta breven hade ursprungligen skickats till flera adressater i Mellansverige. Analyserna ska vara klara inom ett par dar. (Lars Engqvist säger att regeringen ser allvarligt på händelserna, men han tror att risken att det verkligen rör sig om mjältbrandsbakterier är mycket liten, om det ändå visar sig vara så har Sverige en hög beredskap". (telegram, 0,23 min).

"Här i Sverige analyserar Totalförsvarets forskningsinstitut i Umeå just nu minst fyra olika brev och paket som skickats till olika adres-

ser i Mellansverige. Det ska undersökas om breven och paketen innehåller mjältbrandsbakterier. Institutet hoppas ha analyssvaren klara senare idag". (telegram, 0,20 min).

"Efter uppgifterna om att flera företag i Sverige fått brev med misstänkt innehåll, varnar Generaldirektören för styrelsen för psykologiskt försvar, Björn Körlof, för riskerna med att överdriva mjältbrandshotet. Om inte ansvariga myndigheter snabbt kommer ut med korrekt information, hotar ryktesspridning och desinformation, säger han till Ekot. Även om mjältbrandsbakterier skulle upptäckas i Sverige finns ingen risk för någon epidemi, säger Johan Carlson på Socialstyrelsen till Ekot". (telegram, 0,35 min).

"Posten har höjt beredskapen efter larmen om eventuella mjältbrandsbakterier i brev och paket som sänts till adresser i Sverige. Rutinerna har skärpts vid hantering av postförsändelser". (nyhetsinslag, 1,42 min).

"Posten har höjt beredskapen efter larmen om eventuella mjältbrandsbakterier i brev och paket som sänts till adresser i Sverige. Rutinerna har skärpts vid hantering av postförsändelser. Totalförsvarets forskningsinstitut i Umeå undersöker just nu innehållet i minst fyra brev och paket men först ikväll hoppas institutet kunna ge besked om resultatet". (telegram, 0,25 min).

"Å vi börjar med de brev och paket med misstänkt innehåll som upptäckts på olika håll i Sverige. Rikskriminalen har idag fått in minst 22 nya brev som mottagarna misstänker kan innehålla mjältbrandsbakterier. Alla breven ska nu analyseras av experter, precis som dom 4 brev som upptäcktes i går. Ett av de brev som upptäcktes idag kom till skattemyndigheten i Örnsköldsvik" (nyhetsinslag, 2,52 min).

"Rikskriminalen har idag fått in minst 22 nya brev som mottagarna misstänker kan innehålla mjältbrandsbakterier. Alla breven ska analyseras, precis som dom fyra försändelser som anmäldes i går. Ett av breven idag kom till skattemyndigheten". (nyhetsinslag, 1,29 min).

"Det var ingen mjältbrandssmitta i dom fyra försändelser som har analyserats på Totalförsvarets forskningsinstitut. Det bekräftar ikväll för Ekot FOI:s forskningschef, Sven-Åke Persson". (nyhetsinslag, 1,34 min).

17 oktober

"Dom fyra misstänkta brev som hittills analyserats av Totalförsvarets forskningsinstitut innehåller inte mjältbrandsbakterier. Det säger FOI:s forskningschef Sven-Åke Persson till Ekot. Enligt Persson innehöll ett av kuverten ett vitt pulver, och vad det pulvret egentligen är ska undersökas genom fler analyser. Totalt 22 försändelser tagits omhand av polisen. (Också i andra europeiska länder som till exempel Frankrike och Storbritannien har mjältbrandstester gett negativa provsvar)". (telegram, 0,26 min).

"Det fanns inga mjältbrandsbakterier i de fyra brev som undersöktes av Totalförsvarets forskningsinstitut, FOI. 22 brev har tagits omhand av polisen och det är tydligt att breven är ämnade att skrämma eller hota mottagarna. Och det är brottsligt, säger rikskriminalens chef Lars Nylén". (nyhetsinslag, 1,21 min).

"Här i Sverige fanns inga mjältbrandsbakterier i de fyra brev som hittills granskats av Totalförsvarets forskningsinstitut, FOI. Det blev klart igår kväll. Rikskriminalen har tagit hand om totalt 22 brev som mottagarna tror innehåller något misstänkt...och även om det visar sig att så inte var fallet så är det tydligt att breven är ämnade att skrämma eller hota mottagarna..och det är brottsligt, säger Lars Nylén chef för rikskriminalen". (nyhetsinslag, 1,43 min).

Ordlista

Aflatoxin: är en form av gift, ett s.k. mykotoxin, som bildas av vissa mögelsvampar. Det är starkt cancerframkallande och kan ha långsiktiga effekter på bl.a. på levern.

Antrax: en akut infektionssjukdom som orsakas av bakterien *Bacillus anthracis* som har en hög överlevnadsförmåga. Antrax drabbar vanligen djur, t.ex. kor och får, men bakterien kan även drabba människor om de utsätts för smittade djur eller material från smittade djur. Se även mjältbrand. Bakterien kan tränga in i människans kropp via sår till exempel genom huden och/eller inandning.

Botulinumtoxin: giftet är världens idag farligaste gift. "En matsked botulinumtoxin skulle kunna döda hela Sveriges befolkning" (Hansson, 2002). Botulinumtoxin är ett nervgift som angriper det perifera nervsystemet via blodet och därefter orsakar svåra kramper, spasmer och kvävning av offret.

Cyanid: ett giftigt ämne som kan lösas i vatten.

Epizooti: "är en smittsam djursjukdom som har eller kan misstänkas få stor utbredning. Epizooti motsvarar epidemi hos människor. Exempel på allvarliga epizootiska sjukdomar är mul- och klövsjuka, svinpest och boskapspest". (AgNBC, 2002).

Giftig kemikalie: "med giftig kemikalie menas varje kemikalie som kan förorsaka död, temporär prestationsnedsättning eller permanent skada" (FOI).

Harpest: ett annat namn är tularemi som förekommer naturligt i Norrlandslänet. Smitta via huden som resulterar i svullna lymfkörtlar.

Livsmedelsburna zoonoser: exempel är *Salmonella*, *Campylobacter*, *Listeria*, *Yersinia*, *Vibrio*.

Mjältbrand: inom smittskydd används också ordet antrax. Se Antrax.

NBC: N=Nuclear, B=Biological, C=Chemical.

Nervgas: gasen angriper det perifera nervsystemet hos människan. Nervgasen drabbar direkt blodbanorna via huden eller via lungorna

när man andas. Musklerna paralyseras efter ett par minuter varefter personen kan få kramp i andningsmuskulaturen och därefter kvävs till döds. Uppkomsten av nervgas härleds till framtagandet av nya insektsbekämpningsmedel i Tyskland under 1930-talet.

Pulverbrev: brev innehållande pulver som är nedsmittat med mjältbrandsbakterier. Brevförsändelserna har i medierapporteringen benämnts för mjältbrandsbrev. Ordet Pulverbrev har upptagits i Svenska Akademiens Ordbok.

Sarin: är en nervgas som i regel kräver högre dos än VX för att kunna döda en människa (5-10 droppar är tillräckligt). Sarin är lättflyktig och har en snabb effekt. Gasen är färg- och luktlös.

SARS: kallades tidigare SAL och är en akut sjukdom som upptäcktes 2003. Den kännetecknas av en svår lunginflammation som visat sig ha en snabb spridning på vårdinrättningar genom främst dropp- och kontaktsmitta.

Senapsgas: gasen användes under första världskriget för första gången. Den är färglös och den skadliga effekten dröjer i flera timmar. Människan andas in senapsgasen och den angriper huden. Senapsgasen orsakar hudskador som kan liknas vid en form av brännskador. Vid inandning förstörs människans lungor och ögonen angrips.

Smittkoppor: Smittkoppor är en sjukdom som även benämns för variola och som orsakas av variolavirus. Sjukdomen förklarades utrotad av Världshälsoorganisationen – WHO år 1980.

Tabun: en nervgas som tas upp via huden som vätska. Mellan 5-10 droppar av Tabun dödar människa direkt. Gasen avdunstar långsamt.

Toxin: toxin är en form av naturliga gifter. Toxinet är relativt svårframställt och bryts snabbt ner av solljus och luft. Toxin kan inandas av människan.

VX: detta är den giftigaste nervgasen som finns. Gasen kan döda en människa inom en minut. Den avdunstar mycket långsamt innan den till slut bryts ner.

Vätecyanid: har som ämne använts som kemiskt stridsmedel.

Zoonoser: se Livsmedelsburna zoonoser. "Zoonos är en infektion som på naturligt sätt kan överföras mellan djur och människa, t.ex. salmonella". (AgNBC, 2002).

Zyklon B: kemikalie som användes i tyska koncentrationsläger under andra världskriget för att döda människor.

Viktiga källor från A till Ö

Nedan anges adresser, telefonnummer och webbadresser (när sådana finns) till viktiga organisationer, myndigheter och företag som har expertis inom bioterrorism, skadeprevention och närliggande områden.

Akut- och katastrofmedicinskt centrum (AKMC), Institutionen för kirurgisk och perioperativ vetenskap, Norrlands universitetssjukhus, 901 85 Umeå. Telefon: 090-785 00 00. Telefax: 090-771755.

Webbadress: <http://www.vll.se/umea/akmc>

Akut och katastrofmedicinskt centrum (DEMC), Södersjukhuset, Sjukhusbacken 10, 118 83 Stockholm. Telefon: 08-616 19 01. Telefax: 08-616 19 45. Webbadress: <http://www.demc.nu/>

Banverket. Huvudkontoret, Jussi Björlings väg 2, 781 85 Borlänge. Telefon: 0243-44 50 00. Telefax: 0243-44 50 09.

E-post: banverket@banverket.se. Webbadress: <http://www.banverket.se>

Boverket. Drottninggatan 18, Karlskrona, Box 534, 371 23 Karlskrona. Telefon: 0455-35 30 00. Telefax: 0455-35 31 00.

Webbadress: <http://www.boverket.se>

Emergency Response Centre (vid Giftinformationscentralen).

Giftinformationscentralen (GIC), Swedish Poisons Information Centre, 171 76 Stockholm. Telefon: 112 – begär giftinformation. I icke brådskande fall: 08-33 12 31. Telefax: 08-32 75 84. Webbadress: <http://www.giftinformation.apoteket.digital.se/>

Försvarsdepartementet (Fö). Jakobsgränd 9, 103 33 Stockholm.

Tfn 08-405 10 00. Fax 08-723 11 89. Webbadress:

<http://forsvar.regeringen.se/>

Försvarsmakten. (FM). Hökvarteret Försvarsmakten, Lidingövägen 24, 107 85 Stockholm. Telefon: 08-788 75 00. Telefax: 08-788 77 78. Webbadress: <http://www2.mil.se/>

Inspektionen för strategiska produkter (ISP), (National Inspectorate of Strategic Products). Klarabergsviadukten 90, Box 70252,

107 22 Stockholm. Telefon växel: 08-406 31 00. Fax: 08-20 31 00.
Webbaddress: <http://www.isp.se/>

International Atomic Energy Agency (IAEA). P.O. Box 100, Wagramer
Strasse 5, A-1400 Vienna, Austria. Tel: +431 26000. Fax: +431 26007.
E-post: official.mail@iaea.org. Webbaddress: <http://www.iaea.or.at/>

Karolinska Institutet (KI). 171 77 Stockholm. Telefon: 08-728 64 00.
Telefax: 08-31 11 01. E-post: info@ki.se. Webbaddress:
<http://www.ki.se/>

Katastrofmedicinskt Centrum, Universitetssjukhuset (US), Södra
Garnisonsområdet, 581 85 Linköping. Telefon: 013-22 35 69. Telefax:
013-22 29 10. E-post: KMC@lio.se. Webbaddress:
<http://www.lio.se/kmc>

Kemikalieinspektionen (KemI), Esplanaden 3A, Box 2,
172 13 Sundbyberg. Telefon: 08-519 411 00. Telefax: 08-735 76 98.
E-post: kemi@kemi.se. Webbaddress: <http://www.kemi.se/>

Krisberedskapsmyndigheten (KBM). Kungsgatan 53, Box 599,
101 31 Stockholm. Telefon: 08-593 710 00 . Telefax: 08-593 710 01.
E-post: kbm@krisberedskapsmyndigheten.se. Webbaddress:
<http://www.krisberedskapsmyndigheten.se>

Luftfartsverket (LFV). 601 79 Norrköping. Telefon: 011-19 20 00.
Webbaddress: <http://www.lfv.se/>

Nordisk Katastrofmedicinsk Förening (Nordic Society for Disaster
Medicine). Webbaddress: <http://www2.legeföreningen.no/yf/nordkat/>

Posten. Postens Huvudkontor, Tomtebodavägen 14,
105 00 Stockholm. Telefon: 08-781 10 00.

Webbaddress: <http://www.posten.se/index.jsp?PageName=MainPage1>

Prehospitalt och Katastrofmedicinskt centrum, Västra Götalands-
regionen. Regionens Hus, Svagatan 4, 405 44 Göteborg.
Telefon 031-63 05 00, Telefax 031-63 05 81. Webbaddress:
<http://www.vgregion.se/beredskap>

Riksföreningen för Sjuksköterskor inom Trauma. Webbaddress:
<http://www.trauma.c.se>

Rikspolisstyrelsen (RPS). Box 12256, 102 26 Stockholm. Telefon
08-401 90 00. E-post: rikspolisstyrelsen@rps.police.se. Webbaddress:
[http://www.polisen.se/PSUser/frameset.jsp?nodeid=1461&pagever-
sion=1](http://www.polisen.se/PSUser/frameset.jsp?nodeid=1461&pageversion=1)

Riskkollegiet. Kansli, Sigbladh Administration HB, Box 10022,
181 19 Lidingö. Telefon: 08-731 43 95, Telefax: 08-731 43 99.
E-post: riskkollegiet@riskkollegiet.nu.
Webbaddress: <http://www.riskkollegiet.nu/>

Räddningsverket (SRV). Norra Klaragatan 18, 651 80 Karlstad.
Telefon 054-13 50 00, Telefax 054-13 56 00. E-post: srv@srv.se.
Webbaddress:
http://www.srv.se/funktioner/frameset/default.asp?om_id=1

Smittskyddsinstitutet (SMI). Nobels väg 18, 171 82 Solna. Telefon:
08-457 23 00 (Beredskap, icke kontorstid), 08-457 23 90. Telefax:
08-32 83 30. Webbaddress: <http://www.smittskyddsinstitutet.se/>

Statens Järnvägar (SJ). SJ AB, 105 50 Stockholm.
Telefon: 08-762 20 00. Telefax: 08-411 1216. Webbaddress:
<http://www.sj.se/>

Styrelsen för psykologiskt försvar (SPV). Birger Jarls Torg 5,
103 15 Stockholm. Telefon: 08-698 33 10. Telefax: 08-20 80 74.
E-post: spf@psycdef.se. Webbaddress: <http://www.psycdef.se/>

Svensk Förening för Traumatologi (Swedish Trauma Association).
Webbaddress: <http://www.trauma.nu/>

Svenska Journalistförbundet (SJF). Vasagatan 50, Box 1116,
111 81 Stockholm. Tel: 08-613 75 00. Telefax: 08-21 26 80. E-post:
kansliet@sjf.se. Webbaddress: <http://www.sjf.se/bazment.aspx>

Svensk Katastrofmedicinsk Förening (SKMF), Lennart Malmström,
Karolinska Universitetssjukhuset, 171 76 Stockholm.
Tfn: 08-517 750 50. Webbaddress: <http://www.skmf.nu/>

Säkerhetspolisen (SÄPO). Huvudkontor, Rikspolisstyrelsen, Polhems-
gatan 30, Box 8304, 104 20 Stockholm. Telefon: 08-401 26 00. Fax:
08 - 401 48 65. E-post: sakerhetspolisen@sakerhetspolisen.se
Webbaddress: <http://www.sakerhetspolisen.se/>

Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI). Ranhammarsv 14, Bromma
172 90 Stockholm. Telefon: 08-55 50 3000. Telefax: 08-55 50 3100.
E-post: registrator@foi.se. Webbaddress: <http://www.foi.se>

Totalförsvarets Skyddscentrum (SkyddC). Umeå Garnison, 901 76
Umeå. Telefon: 090-17 55 00. Telefax: 090-17 55 55. E-post:
exp@skyddc.mil.se. Webbaddress: <http://www.skyddc.mil.se/>

Referenser

AgNBC - Arbetsgruppen för samordning av förberedelser inför freds- och krigstida hot inom NBC-området. (2002). *NBC – Vidareutveckling av den operativa förmågan*. Rapport 3, 8 mars. Stockholm: Arbetsgruppen för samordning av förberedelser inför freds- och krigstida hot inom NBC-området (AgNBC).

Alibek,K, Handelman,S. (1999). *Biohazard: The Chilling True Story of the Largest Covert Biological Weapons Program in the World – Told From the Inside by the Man Who Ran It*. New York: Random House.

Bartlett,J,G (Editor), Sifton,D. (2002). PDR Guide to Biological and Chemical Warfare Response. *Medical Economics*.

Castenfors,K, Deverell,E, Olsson,E-K. (2003). Mjältbrandsbrevet satte FOI på prov: tema: kriser. *Framsyn* 2003:4:44-45. Umeå. Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI).

Chandler,D, Landrigan,I. (2002). *Bioterrorism. A Journalist's Guide to Covering Bioterrorism*. Radio and Television News Directors Foundation (RTNDF), Carnegie Corporation of New York.

Cilluffo,F,J, Cardash,S,L, Lederman,G,N. (2001). *Combating Chemical, Biological, Radiological, and Nuclear Terrorism: A Comprehensive Strategy*. A Report of the CSIS Homeland Defense Project. Center for Strategic and International Studies.

Covello,V T. (2001). *Lessons Learned From the Front Lines of Risk and Crisis Communication: 21 Guidelines for Effective Communication by Leaders Addressing High Anxiety, High Stress, or Threatening Situations*. Presented as Part of a Keynote Address at the U.S. Conference of Mayors Emergency, Safety, and Security Summit, October 24, 2001, Washington, D.C.

Covello,V T, Peters,R G, Wojtecki,J G, Hyde,R C. (2001). Risk Communication, the West Nile Virus Epidemic, and Bioterrorism: Responding to the Communication Challenges Posed by the

Intentional or Unintentional Release of a Pathogen in an Urban Setting. *Journal of Urban Health: Bulletin to the New York Academy of Medicine*, Vol. 78, No. 2, June; 382-391.

Etzioni,A, Marsh,J.H. (2003). *Rights vs. Public Safety after 9/11: America in the age of terrorism*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield.

Falkenrath,R,A, Newman,R, Thayer,B. (1998). *America's Achilles Heel: Nuclear, Biological, and Chemical Terrorism and Covert Attack* (BCSIA Studies in International Security). Cambridge: MIT Press.

Henderson,D.A, Inglesby,T.V, OToole,T. (2002). *Bioterrorism: guidelines for medical and public health management*. Chicago: American Medical Association.

Jarlsvik,H, Castenfors,K. (2004). Säkerhet och beredskap i Europeiska unionen. KBM:s temaserie 2004:3. Stockholm: Krisberedskapsmyndigheten.

Lundälv,J. (2001). *Det talande offret. Journalistik vid olyckor och katastrofer*. Andra utökade och reviderade upplagan. Gävle: Meyers.

Lundälv,J. (2002). Knallepulver, sockerbitar och mjältbrand – mystiska budskap från knallar, baroner och misstänkta terrorister. Kulturella Perspektiv – *Svensk Etnologisk Tidskrift* nr 2, 2002.

Melin,L. (2000). *Terrorism och kriminalitet. Incidenter med kemiska ämnen 1964-1999*. FOA – Försvarets Forskningsanstalt. Avdelningen för NBC-skydd. Användarrapport. Umeå: FOA – Försvarets Forskningsanstalt.

Melin,L. (2000). *Terrorism och kriminalitet. Incidenter med biologiska ämnen 1960-1999*. FOA – Försvarets Forskningsanstalt. Avdelningen för NBC-skydd. Användarrapport. Umeå: FOA – Försvarets Forskningsanstalt.

Melin,L. (2000). Välutbildad, ung, blyg och hämndlysten – vanligt signalement på BC-terrorister. Politiska motiv vanligast hos grupper medan individer ofta agerar i eget syfte. *För Medvetande*, s.1-3. Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI).

Melin,L. (2002). *Som ett antraxbrev med posten: en sammanställning av mjältbrandsfallen i USA hösten 2001*: användarrapport. Umeå: NBC-skydd. Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI).

Minnesota Journalism Center, University of Minnesota School of Journalism and Mass Communication. St. Cloud State University. (2001). Journalism and Bioterrorism. A workshop to train reporters, editors and producers, about how to report on bioterrorism accurately, ethically, and safely. December 10.

Stenius,Y. (2001). Publicitetens makt. *Dagen* den 30 oktober.

Säkerhetspolisen. (2003). Spridning av massförstörelsevapen. En rapport om arbetet med att förebygga och uppdaga spridning av massförstörelsevapen och bärare av sådana vapen. Stockholm: Säkerhetspolisen.

Säkerhetspolisen. (2004). Att skydda riket och demokratin. Utvecklingsplan för Säkerhetspolisen 2004-2006. Stockholm: Säkerhetspolisen.

Weinstein,R.S. (2003). *Biological and chemical terrorism: a guide for healthcare providers and first responders*. New York: Thieme Medical Publication.

Förkortningar

AKMC	Akut- och katastrofmedicinskt centrum (Umeå)
DEMC	Akut och katastrofmedicinskt centrum (Stockholm)
DN	Dagens Nyheter
FOI	Totalförsvarets forskningsinstitut
GIA	Groupement Islamique Arme
GSPC	Salafi Group for Call and Combat
NBC	nukleära, biologiska och kemiska vapen
NUS	Norrlands Universitetssjukhus
OAG	Olycksanalysgruppen
OJR	Online Journalism Review
PKMC	Prehospitalt och Katastrofmedicinsk Centrum
RPS	Rikspolisstyrelsen
RTNDF	Radio and Television News Directors Foundation
SMI	Smittskyddsinstitutet
SR	Sveriges Radio
SVT	Sveriges Television
TT	Tidningarnas Telegrambyrå
VG	Verdens Gang
WHO	World Health Organization

